

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและได้นำมาทบทวน ได้แก่ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนและแนวคิดอื่น ๆ โดยเฉพาะแนวคิดเส้นเพื่อผลกระทบทางสังคมซึ่งได้นำมาทบทวนเพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการศึกษาความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดนครนายก

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เดวิด บี ดับบลิว (David, B. W., 2001) นำเสนอแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยน่านิยามขององค์กรต่าง ๆ มาสรุปตีความ เช่น องค์กรประชาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งออสเตรเลีย (Ecotourism Association of Australia) และองค์กรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติของออสเตรเลีย (Ecotourism Association of Australia) นิยามต่าง ๆ ให้ข้อสรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องอยู่บนพื้นฐานตามธรรมชาติ และเพื่อเป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมและการจัดการอย่างยั่งยืน ดังนั้น นิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงสามารถแบ่งได้หลากหลายลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติและทัศนียภาพของพืช สัตว์ ป่าไม้ ในพื้นที่ธรรมชาติ ลักษณะที่สอง การท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบโดยเฉพาะในพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตพื้นที่ชุมชนซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว จะทำให้ประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ลักษณะที่สาม การท่องเที่ยวที่กระทำขึ้นเพื่อการศึกษาตีความสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อสร้างแนวทางในการจัดการระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ลักษณะที่สี่ การท่องเที่ยวเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมและการเห็นคุณค่า ความสำคัญในการอนุรักษ์ รวมทั้งการนำเสนอถึงองค์ประกอบด้านวัฒนธรรมและการสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

นอกจากลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแนวคิดข้างต้นแล้ว แนวคิดของลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ยังถูกมองในเชิงกลไก ดังที่ วูด เอ็ม อี (Wood, M. E. 2002) ได้นำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้ฐานคติที่ว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างมาก หากมองในเชิงการตลาด อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของประเทศ และหากมีการพัฒนาแนวทางและเทคนิคต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งคนในท้องถิ่นและชุมชนเพื่อนำมาปรับใช้

กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในภาคธุรกิจ เอกชน ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและโดยเฉพาะชุมชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม วูด เอ็ม อี มีทัศนะว่า คนในชุมชนและท้องถิ่นน่าจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งต้องได้ประโยชน์จากส่วนแบ่งการตลาดมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ แต่ในความจริงมักจะสูญเสียประโยชน์ทางการตลาดให้กับบุคคลกลุ่มอื่น ดังนั้น นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวูด เอ็ม อี จึงมีลักษณะที่ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ที่จะได้รับของคนในชุมชนและท้องถิ่น

บนพื้นฐานของแนวคิดในการอนุรักษ์ธรรมชาติถือว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด องค์กรเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (The Nature Conservancy Organization, 2017) ได้นำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยให้นิยามว่า การท่องเที่ยวคือ กิจกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ธรรมชาติ เป็นกิจกรรมเพื่อทำให้เกิดความเพลิดเพลิน การชื่นชมธรรมชาติ และคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ และระบบนิเวศต้องได้รับผลกระทบจากผู้เยี่ยมชมในระดับต่ำ โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมในผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับ ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงต้องมีลักษณะ ดังนี้

- 1) ได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวน้อยที่สุด
- 2) คำนึงถึงความอ่อนไหวของวัฒนธรรมท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพ
- 3) ส่งเสริมความพยายามในการอนุรักษ์ธรรมชาติของท้องถิ่น
- 4) ชุมชนและท้องถิ่นต้องได้รับผลประโยชน์ที่ยั่งยืน
- 5) ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 6) การศึกษาองค์ประกอบในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องศึกษาองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวและชุมชนในท้องถิ่นด้วย

ลักษณะต่าง ๆ ข้างต้นมีความจำเป็นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะการที่นักท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศในพื้นที่เขตท่องเที่ยว พื้นที่ชุมชนและท้องถิ่น แอนดี้ ดีและเอลัน เอ็ม (Andy, D., & Alan, M., 2002) นำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้ฐานคติที่ว่า ในการที่นักท่องเที่ยวสนใจที่จะเข้าไปทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ท่องเที่ยวจะต้องเรียนรู้การอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการให้ประโยชน์ในด้านการเพิ่มรายได้แก่ชุมชนในชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญ ดังนั้น ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายใต้ฐานคตินี้คือ การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนและท้องถิ่นสามารถพัฒนา

พลังอำนาจของชุมชนในท้องถิ่นด้านการจัดการระบบนิเวศของชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งการทำให้เกิดความเคารพในวัฒนธรรมและสิทธิชุมชน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงต้องประกอบด้วย

- 1) การสร้างผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ที่น้อยที่สุด
- 2) ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการวางแผนการพัฒนา การดำเนินการและการติดตาม เช่น ชุมชน นักท่องเที่ยว ผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว สถาบันภาครัฐ
- 3) การเคารพในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4) การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นและผู้ที่มีส่วนได้เสียอื่น ๆ เช่น ผู้ดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวในภาคเอกชน
- 5) การสร้างรายได้ให้แก่พื้นที่อนุรักษ์
- 6) การศึกษาถึงบทบาทในการอนุรักษ์ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

การนำเสนอแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ สมชัย เบญจขย (2549) ได้ให้ข้อสังเกตต่อนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ไว้สามประการ คือ ประการแรก การเป็นพื้นฐานอาชีพ ประการที่สอง ความเข้าใจต่อนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประการที่สาม วัตถุประสงค์ของแต่ละคนหรือกลุ่ม องค์กร ทำให้เกิดข้อสรุปที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งมีรูปแบบที่พิเศษจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติเป็นฐาน (Natural - based Tourism) การท่องเที่ยวแบบนี้ เช่น การท่องเที่ยววนอุทยาน ทะเล การชมศิลปวัฒนธรรมและการสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นต้น
- 2) การท่องเที่ยวซึ่งไม่เน้นจำนวนนักท่องเที่ยว แต่เน้นรูปแบบของความเป็นวิถีธรรมชาติของระบบนิเวศ ความเป็นอยู่ของชุมชนและวิถีชุมชน ไม่เน้นสิ่งอำนวยความสะดวกแต่ให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบของความเป็นธรรมชาติ
- 3) การเรียนรู้ การศึกษาทำความเข้าใจองค์ประกอบของธรรมชาติ การสัมผัสธรรมชาติของวิถีชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งการทำความเข้าใจ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแนวคิดนี้ ยังมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การติดตามประเมินผลกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ พร้อมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ

แนวคิดของ สมยศ โอ่งเคลือบ (2557) ไม่ได้แตกต่างจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ สมชัย เบญจขย โดยสมยศ โอ่งเคลือบ ได้นำพื้นฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมาสรุปขยายโดยมีสาระสำคัญของแนวคิดซึ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ธรรมชาติและ

แหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จำเป็นต้องเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้จิตสำนึกและความรับผิดชอบที่มีร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมด้านการจัดการระบบนิเวศของชุมชนและท้องถิ่นและเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ สมยศ โอ่งเคลือบ ยังได้เสนอหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้หลายประการ ได้แก่ ประการแรก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ มีสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและมีแหล่งวัฒนธรรม ประการที่สอง ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้ท่องเที่ยวต้องมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและระบบนิเวศ ประการที่สาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถสัมผัสและได้รับประสบการณ์จากธรรมชาติจริง ๆ ประการที่สี่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องค้ำประกันประโยชน์สู่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของระบบนิเวศ ประการที่ห้า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องไม่แต่งเติมหรือพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก กล่าวคือ ต้องปล่อยให้เป็นไปตามวิถีธรรมชาติ

เนื่องจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น ดังนั้น จึงมีการนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน (วรพงษ์ ผูกภู (2557) นำเสนอการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในฐานะที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งยังสามารถนำวัฒนธรรมมาใช้เป็นกิจกรรมในการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ วรพงษ์ ผูกภู (2557) ได้นำเสนอแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือของคนทั้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน และระหว่างบุคคลหรือองค์กรภายนอกชุมชน ประการที่สอง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนและบุคคลภายนอก รวมทั้งองค์กรผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ประการที่สาม การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ประการที่สี่ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน ประการที่ห้า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชน ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก รวมทั้งองค์กรที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของ มานิศา ผิวจันทร์ (2555) นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวให้แคบลง โดยจำเพาะเจาะจงการท่องเที่ยวในลักษณะโฮมสเตย์ (Home Stay) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนและโดยชุมชน เน้นการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวในสถานที่ธรรมชาติภายในชุมชนและการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

โดยเฉพาะวิถีชุมชนที่เรียบง่าย รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชน เช่น การเที่ยวชมธรรมชาติ การเดินป่า ดูนก ตกปลา เป็นต้น

นอกจากลักษณะการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์จะมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมเที่ยวชมธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ลักษณะของกิจกรรมดังกล่าวยังได้นำรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาผสมผสานโดยผ่านการท่องเที่ยวในลักษณะการเที่ยวชมและการเรียนรู้กิจกรรมด้านการเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรเชิงนิเวศและกิจกรรมด้านปศุสัตว์ เช่น พืชผักสวนครัว การเลี้ยงทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ ทั้งนี้ สิ่งที่น่ามาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อีกรูปแบบหนึ่งคือการเที่ยวชมตลาดท้องถิ่นซึ่งเป็นสถานที่อันเป็นที่รวมของผลผลิตที่ผลิตขึ้นภายในชุมชนและโดยชุมชน

การพิจารณาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศข้างต้น นอกจากจะได้ข้อสรุปของแนวคิดซึ่งได้ให้นิยามต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว แนวคิดยังสามารถทำให้เห็นภาพต่าง ๆ ของลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ในวิถีชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน การเกษตรธรรมชาติและการปศุสัตว์

ลักษณะดังกล่าวทำให้จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพคนในชุมชนและท้องถิ่น และเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ให้อยู่ภายใต้หลักการอนุรักษ์ธรรมชาติ และอยู่บนพื้นฐานความร่วมมือของคนภายในชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างชุมชนกับคนภายนอกชุมชนและหน่วยงานภาครัฐรวมทั้งองค์กรและบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยั่งยืน

2) แนวคิดการประเมินพื้นฐานความต้องการจำเป็น

แนวคิดการประเมินพื้นฐานความต้องการจำเป็น (Theory - based needs assessment) เป็นแนวคิดซึ่งมีจุดประสงค์ในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อนำไปประเมินผลแผนการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นโดยการนำไปจัดทำเป็นกลไกที่ใช้ในการประเมินแผนการพัฒนาในรูปแบบตัวแบบเหตุผล (Logic Model) ทั้งนี้ เดวิดสัน อี เจ (Davidson, E. J., 2005) เสนอแนวคิด 3 ขั้นตอนของการประเมินความต้องการ ได้แก่

1) การนำเสนอเหตุผลในการที่ชุมชนไม่ต้องการสิ่งที่เกิดจากแผนพัฒนา ซึ่งอาจมาจากประการแรก ปัญหาในเชิงพฤติกรรม ประการที่สอง ปัญหาในการเปลี่ยนแปลงของสภาพเงื่อนไขแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงการทำงานซึ่งจำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะที่ต่างออกไปจากทักษะที่กำหนดในแผนพัฒนา ประการที่สาม ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาศักยภาพที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง

2) การพิจารณาความแตกต่างของความต้องการจำเป็นและความต้องการของชุมชน (Needs and Wants) ว่า ในความหมายของความต้องการจำเป็น (Needs) คือ ปัญหาที่เกิดจาก

ปรากฏการณ์ของการพัฒนาที่ชุมชนคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเป็น และความต้องการในความหมายของ “ Wants ” หมายถึง การเกิดปรากฏการณ์ในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของชุมชน (ความต้องการในสิ่งอื่น ที่นอกเหนือจากสิ่งที่เกิดขึ้นหรือความไม่พึงพอใจในสิ่งที่เกิดขึ้น)

3) การให้นิยามสาเหตุซึ่งชุมชนมีความต้องการในสิ่งที่แตกต่างไปจากสิ่งที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินพื้นฐานความต้องการจำเป็น เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายโดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) รวมทั้งภาครัฐบาลในหลาย ๆ ประเทศ ทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้ที่ก่อให้เกิดทักษะการสำรวจความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นขึ้น ดังกรณีขององค์กรคอมมิวนิตีโวลบ็อกซ์ (Community Tools Box, Website, 2016) ซึ่งเป็นองค์กรภายใต้มหาวิทยาลัยแคนซัสที่ทำหน้าที่ในการให้บริการด้านการพัฒนาสุขอนามัยแก่ชุมชนชาวอเมริกัน ได้นำเสนอถึงปัญหาของชุมชนซึ่งได้จากการวิเคราะห์โดยแบ่งเป็นปัญหาประเภทต่าง ๆ ได้แก่

- 1) ปัญหาที่มักเกิดขึ้นบ่อยในชุมชน
- 2) ปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องยืดเยื้อยาวนาน
- 3) ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วมีผลกระทบต่อคนทั้งชุมชน
- 4) ปัญหาซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วอาจกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงหรือหากไม่มีความรุนแรงก็อาจจะส่งผลต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน
- 5) ปัญหาด้านสิทธิตามกฎหมายและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอันดีงาม
- 6) ปัญหาที่เกิดจากการรับรู้และเห็นว่าสิ่งที่รับรู้ นั้นเป็นปัญหา ซึ่งการรับรู้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหามาในชุมชน

แนวคิดนี้เชื่อในสมมติฐานที่ว่า ธรรมชาติของปัญหา (Nature Problems) ที่เกิดกับชุมชนอาจต้องพิจารณาจากความรู้สึกที่ไม่มีความสุขสบาย หรือความรู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งผิดปกติหรือไม่เป็นไปตามปกติที่ควรจะเป็น ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างในสิ่งต่าง ๆ เช่น การไม่ได้รับการบริการ ความไม่ชัดเจนของข้อมูลข่าวสาร ความไม่เพียงพอของรายได้ ทั้งนี้ ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนจำเป็นต้องพิจารณาในทุกระดับ ทั้งระดับปัจเจก ระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ครูเกอร์ (Krueger, n.d.) นำเสนอการพิจารณาความต้องการจำเป็นและปัญหาของประชาชนหรือชุมชนไว้ว่า ประชาชนหรือชุมชนมีความต้องการจำเป็นก็ต่อเมื่อ

ประการแรก เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น โศกนาฏกรรม ภัยพิบัติ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่สอง ปัจเจกบุคคลมีเป้าหมายของความต้องการที่จะทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จ

ประการที่สาม มีความต้องการสนับสนุนด้านการเงิน

ประการที่สี่ มีความต้องการในการเรียนรู้เพื่อแสวงหาความรู้และทักษะ เมื่อมีความพร้อมด้านทรัพยากรแต่ขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหา

ประการที่ห้า เมื่อชุมชนประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและ/หรือการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ฯลฯ จนไม่สามารถปรับตัวได้ทัน

นอกจากนั้น ครูเกอร์ ยังได้เสนอแนวคิดแบบดั้งเดิมซึ่งนำมาใช้พิจารณาความต้องการของชุมชนโดยแบ่งเป็นแนวคิดหลัก 4 ประการ คือ

1) การพิจารณาแนวคิดความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่

1.1) ความต้องการสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนเองปรารถนาเพื่อให้ได้มาในสิ่งซึ่งจะทำให้ตนเองประสบผลสำเร็จ

1.2) ความต้องการได้รับการยอมรับ การเป็นคนที่มีคุณค่าทางสังคม เช่น ความรู้สึกเท่าเทียม ความเสมอภาคในสังคม

1.3) ความต้องการทางสังคม เช่น การเข้าเป็นสมาชิก การทำงานเป็นกลุ่ม

1.4) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต

1.5) ความต้องการด้านสรีรวิทยาหรือความต้องการขั้นพื้นฐานเรียกว่า ความต้องการขั้นปฐมภูมิ

2) การพิจารณาแนวคิดการแสดงความรู้สึกหรือความต้องการ คือ ความรู้สึกหรือความปรารถนาในระดับปัจเจกบุคคล แนวคิดเสนอว่า บุคคลจะตระหนักและแสดงความต้องการของตนเองออกมาจากความรู้สึกในสิ่งที่ตนเองได้เลือกสรรแล้ว

3) ความต้องการในเชิงบรรทัดฐาน ความต้องการประเภทนี้ จะเกิดขึ้นเมื่อมีช่องว่างระหว่างสิ่งที่พึงปรารถนา (สิ่งที่คิดว่ามีความเหมาะสม) กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (ไม่ได้เป็นไปตามความปรารถนา เรียกว่า สิ่งที่ไม่เหมาะสม)

4) ความต้องการเชิงเปรียบเทียบ หมายถึง ลักษณะการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การที่ชุมชนหรือบุคคลหนึ่งได้รับการบริการ แต่อีกชุมชนหรืออีกบุคคลหนึ่งไม่ได้รับการบริการในสิ่งที่ภาครัฐจัดให้ จะก่อให้เกิดความต้องการในสิ่งดังกล่าวขึ้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่เท่าเทียมกัน

แนวคิดของครูเกอร์ข้างต้น ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีลำดับ 5 ขั้นของมาสโลว์พอสมควร แม้ว่าแนวคิดดังกล่าว จะไม่ค่อยได้รับการยอมรับมากนักจากนักวิชาการในปัจจุบัน เนื่องจากเห็นว่าเป็นแนวคิดทฤษฎีที่ล้าสมัย แต่ก็ยังคงได้รับการยอมรับในด้านการเป็นพื้นฐานนวัตกรรมของแนวคิดใหม่

แม้ว่า แนวคิดความต้องการจำเป็นของชุมชนไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาโดยตรง แต่แนวคิดยังสามารถให้ความหมายของความต้องการจำเป็น ซึ่งมาจากการนำกระบวนการวิเคราะห์และประเมินชุมชนมาจัดกระทำอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อมูลความต้องการจำเป็นที่สามารถนำมาสรุปเป็นแนวคิดได้ ดังนั้น แนวคิดความต้องการจำเป็นของชุมชนส่วนใหญ่จึงมาจากการทำงานภาคสนามของหน่วยงานบริการและพัฒนา เช่น หน่วยงานด้านสาธารณสุขของมหาวิทยาลัยแคนซัสในอเมริกาซึ่งทำงานภายใต้ศูนย์บริการกองทุนทรัพยากรแห่งชาติ (Compassion Capital Fund National Resource Center, 2010, p. 4) เสนอถึงแนวคิดความต้องการจำเป็นของชุมชนว่า ความต้องการจำเป็นของชุมชนเป็นเสมือนหนึ่งช่องว่างของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับสถานการณ์ที่ควรจะเป็น ดังนั้น การสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นดังกล่าวแก่ชุมชน จึงต้องทำความเข้าใจช่องว่างหรือความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมทั้งทำความเข้าใจต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกของชุมชน

ความต้องการจำเป็นของชุมชนอาจเป็นความต้องการของสมาชิกจากชุมชนที่เป็นกลุ่มขนาดเล็กหรือเป็นความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่หรือทั้งหมดจากชุมชนก็ได้ สมาชิกภายในชุมชนแบ่งเป็น สมาชิกระดับครัวเรือนปัจเจกบุคคล ผู้อาวุโส ผู้ปกครอง กลุ่มธุรกิจ หรือวิสาหกิจ องค์กรชุมชน องค์กรตามประเพณีและองค์กรตามความเชื่อและบุคคลซึ่งอ้างว่าตนเป็นสมาชิกของชุมชนขณะเดียวกัน แนวคิดด้านความต้องการจำเป็นของชุมชนยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาของชุมชน ดังนั้น จึงพิจารณาได้ว่า ความต้องการจำเป็นของชุมชนคือ ปัญหาของชุมชนซึ่งศูนย์บริการกองทุนทรัพยากรแห่งชาติเชื่อว่า (Compassion Capital Fund National Resource Center, 2010, p. 4) ข้อสรุปของแนวคิดดังกล่าว จะทำให้สามารถสร้างกรอบของความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนได้ ทั้งยังสามารถป้องกันไม่ให้เกิดความไม่ร่วมมือของชุมชนและสร้างความสามารถให้แก่ชุมชนอีกด้วย

สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความต้องการจำเป็นของชุมชนในประเทศไทยซึ่งสามารถนำมาพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยส่วนใหญ่เป็นแนวคิดหรือข้อเสนอที่นำมาจากข้อสรุปของประเด็นความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนภายในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนาทั้งในระดับจังหวัดและองค์กรปกครองท้องถิ่น

ข้อมูลที่น่าสนใจข้อมูลหนึ่งที่สามารถนำมาพิจารณาภายใต้แนวความคิดความต้องการจำเป็นของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลซึ่งมาจากการศึกษาและสำรวจศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่น และ

ความต้องการจำเป็นตลอดจนปัญหาของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดนนทบุรี เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่สะท้อนแนวคิดความต้องการจำเป็นหลายประการ (ม.ป.ป.หน้า15 - 16) ได้แก่

- 1) ความต้องการและปัญหาด้านสาธารณูปโภค เช่น ความไม่มีประสิทธิภาพของระบบชลประทาน การไม่มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน
- 2) ความต้องการในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่
 - 2.1) การดูแลผลผลิตทางการเกษตรและการเกิดศัตรูพืช
 - 2.2) การวางแผนด้านการวางผังเมืองที่ดีเพื่อลดปัญหาน้ำท่วม
- 3) ความต้องการแก้ไขปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรม ได้แก่
 - 3.1) ปัญหาความยากจน
 - 3.2) ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
 - 3.3) ปัญหาค่านิยมและทัศนคติของประชาชนต่อการใช้สิทธิทางการเมือง
 - 3.4) ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และการพึ่งพาแรงงานต่างด้าว
 - 3.5) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเด็กวัยรุ่น
 - 3.6) ปัญหาด้านผลผลิตและความต้องการสนับสนุนช่วยเหลือด้านทรัพยากรเงินทุน และเมล็ดพันธุ์พืช เป็นต้น

แนวคิดที่เกี่ยวกับปัญหาความต้องการจำเป็นของชุมชนภาคการเกษตรของบำเพ็ญ เขียวหวาน (ม.ป.ป., หน้า 3 -37 – 3 - 43) ซึ่งได้นำเสนอประเด็นที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนภายใต้การพัฒนาและการประเมินปัญหาที่สำคัญของชุมชนการเกษตร ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาการขาดการรวมกลุ่ม ปัญหาการขาดความรู้และแหล่งเงินสนับสนุน เช่น แหล่งสินเชื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนภาคเกษตรยังมีความต้องการให้แก้ไขปัญหาในการทำฟาร์มของเกษตรกรซึ่ง ได้แก่ ปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความต้องการเมล็ดพันธุ์พืชและการแก้ไขปัญหาราคาของเมล็ดพันธุ์ และปัจจัยด้านการผลิต ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการผลิต ปัญหาและความต้องการของชุมชนการเกษตรอื่น ๆ เช่น ความต้องการตลาดเพื่อการกระจายผลผลิต ความต้องการรายได้จากช่องทางอื่น ความสามารถในการควบคุมทรัพยากร ปัญหาการลิดรอนสิทธิและโอกาสในการจัดการ ความต้องการในการพัฒนาผู้นำชุมชน และความต้องการให้เกิดการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

แนวคิดดังกล่าว สามารถแบ่งลักษณะของความต้องการจำเป็น เพื่อการแก้ไขปัญหของชุมชนออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ ความต้องการด้านสังคม ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ความต้องการ

ด้านบรรทัดฐานและด้านกฎหมายอันจะมีผลถึงสิทธิและความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรและระบบการจัดการของชุมชน รวมถึงระบบการศึกษาที่สอดคล้องต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การศึกษาความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภายใต้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนโดยเฉพาะแนวคิดความต้องการจำเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งนำไปสานกับแนวคิดของกระบวนการวิเคราะห์ และการประเมินปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชน ทำให้ได้ลักษณะของปัญหาและความต้องการจำเป็นของชุมชนที่หลากหลาย ทั้งความต้องการจำเป็นและปัญหาในเชิงกายภาพ ความต้องการจำเป็นและปัญหาเชิงเศรษฐกิจและสังคม

3) แนวคิดของกระบวนการวิเคราะห์และประเมินความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน

แนวคิดของกระบวนการวิเคราะห์และการประเมินความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนเป็นอีกแนวคิดซึ่งผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในงานวิจัยนี้

กระบวนการวิเคราะห์และการประเมินความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนมีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนาชุมชนทั้งชุมชนในภาคการเกษตรและภาคเมือง ทั้งนี้ กระบวนการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน จะมีความแตกต่างกันทั้งในด้านของระดับและประเภทหรือองค์กรและหน่วยงานพัฒนา สำหรับองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ เช่น หน่วยงานระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับกรม จะมีการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนเป็นองค์รวมทุกด้าน องค์กรหรือหน่วยงานพัฒนาโดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งภายในประเทศและระดับระหว่างประเทศ จะมีการประเมินและการวิเคราะห์เฉพาะด้าน เช่น การเกษตร สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชน เป็นต้น

แนวคิดของกระบวนการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของชุมชนในต่างประเทศ เช่น องค์กรด้านสาธารณสุขของมหาวิทยาลัยแคนซัสภายใต้ศูนย์บริการกองทุนทรัพยากรแห่งชาติ (Compassion Capital Fund National Resource Center, 2010, pp. 4 – 10) นำเสนอถึงขั้นตอนการทำความเข้าใจความต้องการจำเป็นและสิ่งที่จะนำมาจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาในด้านการให้บริการได้อย่างทันเวลา โดยจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความต้องการจำเป็นของชุมชนทรัพยากรของชุมชนที่จำเป็นต่อการนำไปพัฒนาขั้นตอนในการประเมินความต้องการจำเป็น ทั้งนี้ การประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนตามขั้นตอนที่พัฒนากกระบวนการดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหลายประการ ได้แก่

ประการแรก ทำให้ชุมชนเข้าใจในสิ่งที่ชุมชนมีความต้องการมากยิ่งขึ้น ชุมชนจะสามารถเข้าใจถึงเหตุผลของการเกิดความรู้สึกถึงความต้องการและจะสามารถเข้าใจได้ว่า ทำไมความต้องการนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องได้รับการแก้ไข

ประการที่สอง สมาชิกของชุมชนมีโอกาสในการแบ่งปันความต้องการอันมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งชุมชน

ประการที่สาม เป็นการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในชุมชนมากขึ้น เนื่องจาก สมาชิกของชุมชนซึ่งมาจากส่วนต่าง ๆ ภายในชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมสนทนาและแสดงความเห็นถึงความต้องการทรัพยากรภายในชุมชนและสิ่งที่ชุมชนต้องการ

ประการที่สี่ สามารถพิจารณาถึงจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชนได้

ประการที่ห้า เป็นการทำให้เกิดการนำทรัพยากรภายในชุมชนมาจัดการเพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิกภายในชุมชน

ประการที่หก ชุมชนสามารถให้คำจำกัดความของช่องว่างในการถือครองทรัพย์สินที่มีความแตกต่างกันภายในชุมชนได้

ประการที่เจ็ด ทำให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความตระหนักถึงการกระจายการถือครองทรัพย์สินของชุมชน

ประการที่แปด องค์กรชุมชนสามารถนำข่าวสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของชุมชนมาดำเนินการด้านการให้บริการแก่ชุมชน

ประการที่เก้า ข้อมูลข่าวสารด้านความต้องการของชุมชนสามารถนำมาใช้ในการกำหนดกิจกรรมในการนำทรัพยากรของชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อสนองต่อความต้องการของชุมชนและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา การจัดลำดับความสำคัญ ผลลัพธ์ของแผนงานและการนำไปใช้ในการปรับปรุงแผนงาน

เทเลอร์ ที (Taylor, T n.d.) นำเสนอแนวคิดการประเมินชุมชนภายใต้องค์การการเรียนรู้เพื่อมนุษยชาติ (Learning to Give Organization) และได้ให้นิยามของการประเมินชุมชนว่า หมายถึง การร่วมกันค้นหาข้อมูลความต้องการจำเป็นของชุมชน ด้วยกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการค้นหาประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน การประเมินความต้องการของชุมชนจากกิจกรรมดังกล่าวจะได้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนา การประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาภารกิจและวิสัยทัศน์ใหม่ของกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนประกอบด้วย การระบุทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชน การระบุทรัพยากรสำคัญที่หามาได้ และการระบุถึงการนำทรัพยากรทั้งสองประเภทไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แนวคิดของเทเลอร์เน้นในเรื่องการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาสำหรับองค์กรซึ่งเป็นองค์กรเฉพาะอย่าง โดยเฉพาะองค์การการเรียนรู้เพื่อมนุษยชาติ

(Learning to Give Organization) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน การนำเสนอแนวคิดจึงมุ่งเน้นการจัดทำแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาสำหรับองค์กร

องค์กรพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งทำงานด้านการพัฒนาชุมชน เช่น สำนักงานกระทรวงยุติธรรม การป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งร่วมกับองค์กรเครือข่ายเยาวชนระหว่างประเทศได้เสนอแนวคิดการประเมินชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนโครงการสำหรับจัดทำแนวทางในการป้องกันการก่ออาชญากรรมของเยาวชน การประเมินชุมชนตามแนวคิดนี้เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการประเมินชุมชนไปประยุกต์เพื่อการปฏิบัติ ทั้งนี้ ประเด็นที่มีความจำเป็นต่อการประเมินชุมชน ได้แก่ (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1998)

1) การให้นิยามที่ชัดเจนของชุมชน ซึ่งคำว่าชุมชนในที่นี้ หมายถึง กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ซึ่งอาจจัดผังเมืองเป็นบล็อก มีสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน มีพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ชุมชนอื่นซึ่งเรียกว่า เพื่อนบ้าน ชุมชนจะมีลักษณะการแบ่งปันความร่วมมือ มีการรับรู้ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น การประเมินชุมชน จึงเป็นการจัดระเบียบความคิดเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนา การประเมินชุมชนจึงต้องมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1.1) การทำความเข้าใจต่อขอบเขตของชุมชน และการกำหนดเป้าหมายหรือพื้นที่ของชุมชนที่ต้องการจะประเมินความต้องการ

1.2) การทำความเข้าใจต่อลักษณะของชุมชนว่า ประชาชนในชุมชนมีลักษณะอย่างไร ประกอบอาชีพอะไร ชุมชนมีลักษณะพิเศษทางกายภาพหรือไม่ และมีทรัพยากรอะไรบ้างที่ค้นพบในชุมชน

1.3) สมาชิกของชุมชนเข้าใจสถานการณ์และให้นิยามต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั้งสถานการณ์ที่เป็นปกติและสถานการณ์ที่ผิดไปจากปกติ และสมาชิกของชุมชนสามารถกำหนดความต้องการในสิ่งต่าง ๆ ของตนเองอย่างไร

1.4) จำเป็นต้องรู้ว่าใครคือผู้นำชุมชน ใครมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และภายในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มย่อยที่มีลักษณะพิเศษหรือไม่ เช่น กลุ่มสหกรณ์ชุมชน กลุ่มอาสาสมัครชุมชน กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

การประชาสัมพันธ์แนวคิดในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนจากมหาวิทยาลัยไอโอวา (Iowa State University Extension and Outreach, 2016) โดยนำเสนอเทคนิคในการประเมินความต้องการจำเป็นของกลุ่มและองค์กรชุมชนไว้หลายแนวทางและได้นำแนวทางของเทคนิคต่าง ๆ ดังกล่าว มาผสมผสานแล้วประยุกต์ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนหรือกลุ่มองค์กรชุมชนร่วมกัน โดยแนวทางของเทคนิคต่าง ๆ ได้แก่

1) เทคนิคการนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ในเชิงลึก ซึ่งอาจเป็นข้อมูลจากสถิติพรรณนา เช่น ข้อมูลจากสำมะโนประชากร ข้อมูลเงินฝากธนาคาร ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแรงงาน เป็นต้น

2) เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงทัศนคติของตัวแทนผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาใช้ในการประเมินความต้องการ ทั้งนี้ อาจสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ สัมภาษณ์ส่วนบุคคล การส่งมอบเอกสารแบบสอบถามทั้งทางตรงหรือการใช้อีเมล

3) เทคนิคการเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจของชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจของชุมชน มีความรู้ความเข้าใจต่อชุมชนของตนเป็นอย่างดี ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนจะมีความสามารถในการจัดลำดับความสำคัญและความต้องการของสมาชิกภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

4) เทคนิคการเก็บข้อมูลจากฟอรัมชุมชนหรือการประชุมหรือการนำเสนอผ่านหน้าเว็บไซต์สาธารณะมาใช้ประเมินความต้องการของชุมชน ฟอรัมชุมชน จะสามารถประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนได้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมหรือนำเสนอในสื่อสาธารณะ มีสาเหตุมาจากการที่สมาชิกชุมชนเห็นความสำคัญในสิ่งที่ตนเองต้องการ อันเนื่องมาจากการรับรู้และความกังวลในเรื่องที่เกี่ยวกับผลกระทบด้านความเป็นอยู่ของตนและชุมชน

5) เทคนิคการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยเลือกสมาชิกของชุมชนที่มีทักษะและประสบการณ์ที่สามารถให้ข้อมูล และมุมมองด้านความต้องการของชุมชนได้

เทคนิคทั้ง 5 ประการข้างต้น เป็นเทคนิคที่จัดกระทำขึ้นสำหรับประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา

นอกจากแนวคิดกระบวนการและขั้นตอนในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว แนวคิดกระบวนการและขั้นตอนในการประเมินความต้องการจำเป็นที่น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่ง ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนและมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา นำมาใช้กับโครงการพัฒนาชุมชนโดยเชื่อว่า เป็นแนวคิดที่สามารถประยุกต์ใช้อย่างได้ผลและสามารถทำให้เกิดความเข้าใจต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง แนวคิดนี้เรียกว่า ลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม หรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม (Lean Startup for Social Impact or for Social Change)

องค์กรพลัสอะคิวเม้นต์ (Plusacumen Organization, 2015) เป็นองค์กรหนึ่งที่น่าสนใจนำมาใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน โดยองค์กรดังกล่าวได้ให้ความหมายของคำว่า ลีนเพื่อผลกระทบทางสังคมว่า หมายถึง ความคิด และชุดของวิธีการที่เกิดจากความสร้างสรรค์

อันเป็นความพยายามไม่ให้เกิดการสูญเปล่าทั้งเวลา ทรัพยากรและความพยายาม แนวความคิดนี้ได้นำแนวความคิดหลักการลีนสตาร์ทอัพของสตีฟแบงค์มาประยุกต์ใช้ (Steve B., 2013)

หลักการซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนมีความแตกต่างจากหลักการพัฒนาชุมชนแบบดั้งเดิม 3 ประการ ได้แก่

1) ลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมเป็นหลักการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทดลองมากกว่าที่จะกระทำโดยการคิดแบบจิตนาการโดยมีการวางแผนที่มีความสลับซับซ้อนน้อยกว่าการพัฒนาชุมชนแบบดั้งเดิม

2) หลักการของลีนสตาร์ทอัพให้ความสำคัญต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนมากกว่าการใช้การคาดเดาว่าชุมชนต้องการในสิ่งที่ผู้พัฒนาคิดไปเองว่าน่าจะเป็น

3) หลักการของลีนสตาร์ทอัพเป็นหลักการโต้แย้งหลักการพัฒนาชุมชนแบบดั้งเดิมซึ่งมีการออกแบบขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาที่มีความสลับซับซ้อนและมีขนาดใหญ่เกินไป

ทั้งนี้ สตีฟแบงค์เสนอความคิดภายใต้แนวคิดด้านการพัฒนาธุรกิจว่า (Steve, B., 2013) การประยุกต์แนวคิดลีนมาใช้ในการกระบวนการดังกล่าว ทำให้ต้องย้อนกลับมาพิจารณาภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน

ความล้มเหลวในกิจกรรมของกลุ่มขององค์กรชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มองค์กรชุมชนที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ด้านการประกอบการวิสาหกิจชุมชน เช่น ปัญหาด้านการตลาดของผลผลิตทางการเกษตร ปัญหาการพัฒนาผลผลิตแปรรูป ปัญหาในการจัดการ การมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชนและปัญหาการให้ความรู้แก่สมาชิกของชุมชน ทำให้องค์กรพลัสอะคิวเม้นต์ (Plusacumen Organization, 2015) นำปัญหาข้างต้นมาพิจารณา โดยการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชนด้วย การอุปนัยข้อสรุป (Induction) จากปรากฏการณ์ที่พบจากการทำงานภาคสนาม มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาความต้องการจำเป็นของกลุ่มองค์กรชุมชน และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ดังเช่นกรณีตัวอย่างจากงานภาคสนาม ต่อไปนี้

กลุ่มแม่บ้านในชุมชนชนบทของประเทศอินเดีย (Plusacumen Organization, 2015) ซึ่งประกอบวิสาหกิจชุมชนเพื่อการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวของตน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากผลผลิตที่ผลิตจากกลุ่มแม่บ้านไม่สามารถขายได้ อย่างไรก็ตาม การค้นพบปัญหาสำคัญด้านการตลาดของกลุ่มแม่บ้านวิสาหกิจชุมชนจากวิธีการลีนสตาร์ทอัพเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า ผลผลิตสิ่งทอ (สำหรับ) ของกลุ่มแม่บ้านซึ่งแม้ว่ามีคุณภาพดี มีความประณีตหรูหรา แต่ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ เนื่องจากผู้บริโภคมีความต้องการสิ่งทอ (สำหรับ) ที่มีน้ำหนักเบา มากกว่าสิ่งทอ (สำหรับ) ที่มีความหรูหรา ประณีตแต่น้ำหนักมาก ดังนั้น ในกรณีตัวอย่างดังกล่าว

เป็นการนำข้อมูลย้อนกลับสู่ชุมชนเพื่อสนองตอบความต้องการที่แท้จริงหรือความต้องการจำเป็นในการแก้ไขปัญหาซึ่งจะก่อให้เกิดความสามารถในการเพิ่มรายได้ให้แก่กลุ่มแม่บ้านภายในชุมชนดังกล่าว

กรณีตัวอย่างที่สอง ข้อสรุปจากงานภาคสนามขององค์กรพลัสอะคิวเมนต์ (Plusacumen Organization, 2015.) ในโครงการให้ความรู้แก่เยาวชนด้านวิทยาศาสตร์และระบบวิศวกรรมในประเทศชูดานของหน่วยงานการพัฒนาชุมชน พบว่า คู่มือการอบรมซึ่งใช้ในการอบรมไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเยาวชนในชุมชนของประเทศชูดานได้ เนื่องจากความรู้ที่เยาวชนในชูดานได้รับไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชนของตนได้จริง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องค้นหาความต้องการความรู้ที่เยาวชนต้องการเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงภายในชุมชน

กรณีตัวอย่างที่สามของงานภาคสนามในประเทศไนจีเรีย (Plusacumen Organization, 2015) การเปิดศูนย์การฝึกอบรมด้านวิสาหกิจของศูนย์ฝึกวิสาหกิจสังคมภายในชุมชน เพื่อให้เยาวชนของชุมชนชนบทในประเทศไนจีเรียเข้ามาศึกษาหาความรู้ในด้านการประกอบวิสาหกิจดังกล่าว แต่การฝึกอบรมไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากกลุ่มเยาวชนไม่ต้องการที่จะประกอบวิสาหกิจแต่ต้องการเรียนรู้ในสิ่งอื่น ๆ ที่จำเป็นกว่าเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชน

กรณีตัวอย่างที่สี่ (Plusacumen Organization, 2015) เป็นข้อเท็จจริงจากงานภาคสนามในชุมชนยากจนของประเทศปากีสถาน ซึ่งไม่มีไฟฟ้าใช้ ไม่มีน้ำสะอาดบริโภค โรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนมีเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพต่ำ ทั้งนี้ ได้มีการสำรวจและประเมินความต้องการของชุมชนต่อการนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนเพื่อทำให้เกิดแสงสว่างและประโยชน์อื่น ๆ ภายในครัวเรือน โดยให้ชุมชนแสดงทัศนคติความต้องการที่แท้จริงต่อการนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน พบว่า ชุมชนมีความต้องการพัฒลมเพื่อบรรเทาความร้อนจากอากาศที่ร้อนจัดในเวลากลางวันมากกว่าความต้องการแสงสว่างในเวลากลางคืน เนื่องจากเหตุผลที่ว่า ในเวลากลางวันมีแสงสว่างเพียงพอต่อการทำงาน ดังนั้น แสงสว่างจากไฟฟ้าจึงไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนมากนัก เพราะในเวลากลางคืนเป็นเวลานอนหลับพักผ่อนและไม่มีกิจกรรมการทำงานภายในชุมชน

นอกจากนั้น แนวความคิดลึ้นสตาร์ทอัพยังได้เสนอกระบวนการลึ้นเพื่อเป็นมาตรวัดของลึ้นดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการนิยามสมมติฐานเพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า ใครคือเป้าหมายของสมาชิกชุมชน ชุมชนต้องการอะไร ชุมชนเผชิญกับปัญหาใดและอะไรคือความต้องการในการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวและวิธีการใดที่จะสามารถเข้าถึงความต้องการของชุมชนได้

2) ขั้นตอนการดำเนินการค้นหาพฤติกรรมความต้องการหรือความคาดหวังของสมาชิกของชุมชนหรือองค์กรชุมชนต้องการสิ่งใดบ้าง

3) ขั้นตอนการกำหนดระดับค่านิยมของสมาชิกในชุมชน บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจที่มีต่อชุมชนเพื่อบรรเทาปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นแก่ชุมชนด้วยการสร้างสิ่งที่ทำให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชน

4) ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือซึ่งสามารถนำไปใช้ในการทดสอบลักษณะความต้องการขั้นต่ำของชุมชนและสมาชิกในชุมชนภายใต้พื้นฐานซึ่งมาจากข้อมูลเชิงลึกภายในชุมชนและสมาชิกของชุมชนนั้น

5) ขั้นตอนการดำเนินการทดสอบอย่างรวดเร็วและดำเนินการเพื่อให้ได้ผลการวัดความต้องการของชุมชนโดยการออกแบบทดสอบเพื่อนำไปใช้ทดสอบความต้องการของสมาชิกในชุมชนตามสมมติฐานว่าถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งกำหนดตัวชี้วัดขึ้นมาหากสมมติฐานนั้นถูกต้อง

6) ลีน คือ การนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากชุมชนมาอ้างอิงและสนับสนุนกันและกันเพื่อให้เกิดข้อมูลที่ดีที่สุดและตรงกับความเป็นจริง สามารถสร้างเป็นตัวแบบการพัฒนาเพื่อนำมาจัดทำเป็นแผนงาน กิจกรรมการพัฒนาการบริการหรือผลผลิต โดยผู้พัฒนาสามารถตัดสินใจได้ว่าจะนำไปดำเนินการด้วยรูปแบบดั้งเดิมหรือรูปแบบลีน

กระบวนการดังกล่าว สามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดรูปแบบวงจรของกระบวนการลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมได้ดังภาพที่ 2.1

นอกจากแนวคิดลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมแล้ว องค์กรพลัสอะคิวเม้นต์ยังได้นำเสนอแนวความคิดในการดำเนินงานด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีลีน เรียกว่า ชุดความคิดข้อมูลแบบลีน (Lean Data Mindset) โดยนำเสนอหลักการ 3 ประการ คือ (Plusacumen Organization, 2015)

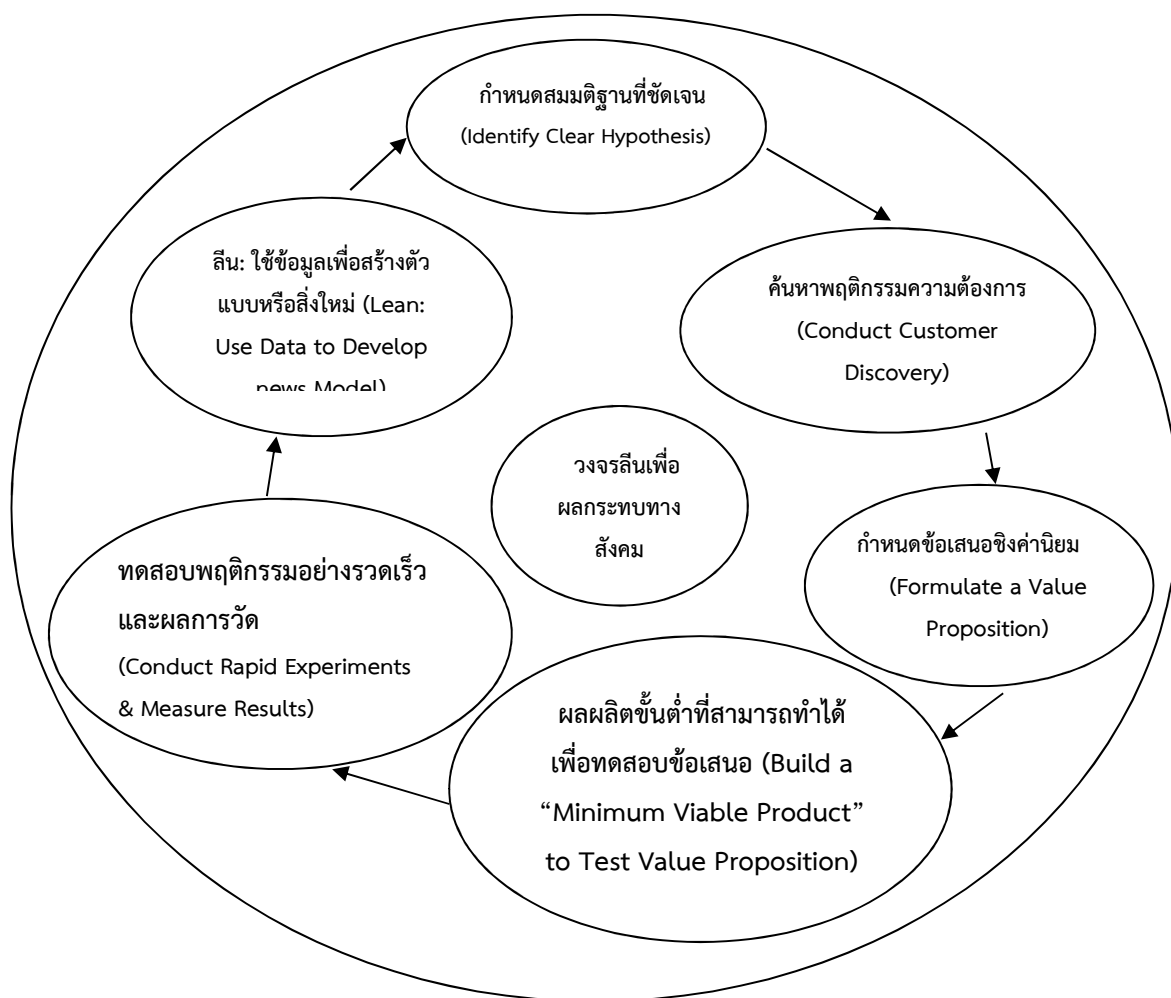
ประการแรก การเปลี่ยนแปลงความคิดที่จะนำข้อมูลจากเอกสารรายงานมากำหนดค่านิยมของชุมชน

ประการที่สอง ใช้วิธีการนำเทคโนโลยีและวิธีการอื่น ๆ มาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ประการที่สาม รวบรวมข้อมูลย้อนกลับและทดสอบข้อมูลทุกประเภทอย่างรอบด้านซึ่งเรียกขั้นตอนนี้ว่า ลีน เพื่อให้ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างได้ผล

การประยุกต์วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลความต้องการของชุมชนแบบลีนจำเป็นต้องวางกรอบไว้เพื่อผลในการตรวจสอบสมมติฐาน ทั้งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยีโดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสาร และวิธีการใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ด้วยประเด็นคำถาม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขแวดล้อมของชุมชน

วิธีการของสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม เป็นวิธีการที่ค่อนข้างใหม่และเพิ่งเริ่มพัฒนามาจากแนวคิดสตาร์ทอัพในภาคธุรกิจ อย่างไรก็ตาม หากนำวิธีการนี้มาประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชนในประเทศไทย ก็ยังคงมีความจำเป็นต้องผสมผสานวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ รวมทั้งวิธีการอื่น ๆ ร่วมกับวิธีการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนแบบสิ้น

ภาพที่ 2.1 วงจรการดำเนินงานเพื่อประเมินความต้องการของชุมชนตามแนวคิดสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม

ที่มา: Plusacumen Organization, 2015, p. 6)

นอกจากแนวคิดวิธีการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนจากต่างประเทศแล้ว ยังมีแนวคิดของวิธีการดำเนินการวิเคราะห์และศึกษาความต้องการจำเป็นของชุมชนในประเทศไทยซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในหน่วยงานพัฒนาชุมชนและมักนำเสนอโดยหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ทั้งในระดับชาติและระดับภูมิภาค เพื่อให้หน่วยงานในระดับท้องถิ่นนำมาปฏิบัติใช้ให้เกิดความสอดคล้องต่อแนวทางการพัฒนาของแผนพัฒนาในทุกระดับ

กรมพัฒนาชุมชนได้เผยแพร่คู่มือการเรียนรู้ชุมชนซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้นำเสนอแนวคิดในการศึกษาชุมชนเพื่อทำความเข้าใจต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนไว้ 8 วิธีการ ได้แก่ (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554, หน้า 7 - 28)

1) วิธีการศึกษาด้วยการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) เป็นวิธีการวิเคราะห์และศึกษาชุมชนในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลด้านปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังนั้น กระบวนการศึกษามักใช้บุคคลสำคัญในชุมชน (key Informant) มาเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลชุมชน การศึกษาด้วยวิธีนี้ใช้เวลาน้อยแต่การศึกษาต้องมีความต่อเนื่อง เนื่องจากการศึกษาด้วยวิธีนี้เพียงครั้งเดียวจะไม่ได้ข้อมูลที่ต้องการมากนัก หลักการสำคัญของวิธีการศึกษาด้วยการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนคือ การเน้นวิธีการแบบสามมิติ (Triangulation) กล่าวคือ การศึกษามีลักษณะสหวิทยาการ กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย และกำหนดเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เกิดคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) การประเมินสภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) เป็นวิธีการที่พัฒนาจากวิธีการศึกษาด้วยการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน มีลักษณะสำคัญคือ ชุมชนมีบทบาทในการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของตน ผู้วิจัยมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินการดังกล่าว เน้นผลประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญ มีการจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกของชุมชนเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีการประเมินสภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วม ทำให้สมาชิกของชุมชนเกิดจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาและสามารถสร้างความคิดริเริ่มให้เกิดแก่ชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพของสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาด้วยวิธีนี้คือ

ประการแรก ความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่ได้รับ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการและการแก้ไขปัญหาอาจได้รับอิทธิพลจากผู้นำชุมชนในการชี้นำหรือครอบงำทางความคิด

ประการที่สอง อาจเป็นการสร้างความคาดหวังด้านการให้ความช่วยเหลือจากภายนอกแก่ชุมชนทำให้ชุมชนไม่สามารถจัดการกับปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

ประการที่สาม วิธีการนี้มีความสลับซับซ้อนสูง อาจทำให้ชุมชนไม่สามารถวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของชุมชนได้อย่างถูกต้องชัดเจน ทั้งยังอาจเกิดความขัดแย้งทางความคิดจากการมีส่วนร่วมและรวมถึงการใช้อิทธิพลความคิดเข้าครอบงำสมาชิกชุมชน อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้จะได้ผลมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการและการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

3) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) วิธีการนี้เป็นการวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของชุมชน ทั้งยังทำให้ชุมชนมีศักยภาพเพิ่มขึ้นเนื่องจากเป็นวิธีการที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนสามารถเรียนรู้กระบวนการวิจัยท้องถิ่น และสามารถสร้างทีมงานวิจัยในท้องถิ่นขึ้นมาได้ วิธีนี้เป็นวิธีการที่มีลักษณะคล้ายกับเทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีการแบ่งขั้นตอนออกเป็นดังนี้

ระยะแรก การศึกษาชุมชนในเบื้องต้น เป็นการทำความเข้าใจกับชุมชนรวมทั้งทำสร้างเข้าใจให้แก่ชุมชนถึงวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของความร่วมมือในการวิเคราะห์ความต้องการและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนของตนเองซึ่งจะทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมจากสมาชิกภายในชุมชนอย่างเต็มที่

ระยะที่สอง การวิเคราะห์ปัญหา และให้ความรู้ด้านการวิจัยชุมชนมีการวางแผนร่วมกับชุมชนเพื่อผลักดันให้แผนดังกล่าวเป็นแผนในระดับหมู่บ้านและชุมชน

ระยะที่สาม การวางแผน แผนโครงการ กิจกรรมที่เป็นไปได้ โดยจะมีการประเมินแผนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ จะมีการหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนเพื่อความสามารถในการดำเนินการตามแผนดังกล่าว

ระยะที่สี่ การนำแผนไปปฏิบัติซึ่งเป็นระยะที่ต้องอาศัยทีมงานอาสาสมัครที่มีความรู้และความชำนาญซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมให้แก่อาสาสมัครดังกล่าวให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ระยะที่ห้า เป็นระยะของการประเมินผลการปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้

4) การศึกษาวิเคราะห์ระบบชนบท (Rural System Analysis: RSA) เป็นทั้งการวิจัยและการวิเคราะห์ความต้องการในระดับครัวเรือนและชุมชนทำให้สามารถทำความเข้าใจชุมชนในด้านวิถีชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน การศึกษาเน้นความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เป็นวิธีการที่นำบุคคลต่าง ๆ ในหน่วยงานระดับอำเภอมาเป็นทีมงานในการศึกษาวิเคราะห์ และมักใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐานและโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน (จปฐ. และ กชช. 2 ค) มาเป็นข้อมูลเบื้องต้น การวิเคราะห์กระทำด้วยวิธีการทำแผนที่และตารางการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งได้จากการจัดประชุม สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ

5) การวิเคราะห์ระบบชนบทนิเวศน์เกษตร (Agro - ecosystem Analysis: AA) หรือเทคนิคการวิเคราะห์พื้นที่ เป็นวิธีการที่สามารถวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ได้ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับจังหวัด การวิเคราะห์ระบบชนบทนิเวศเกษตรมีกรอบการวิเคราะห์เชิงระบบซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ ระดับการผลิต เสถียรภาพหรือความสม่ำเสมอในการผลิต ความยั่งยืนถาวร ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ความเสมอภาคและการพึ่งพาตนเองของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ รูปแบบในการวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

5.1) การกระจายตัวของโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรและสถาบันของชุมชน เช่น ถนน บ่อน้ำ โรงเรียน ป่าไม้

5.2) การเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านการเพาะปลูก การเปลี่ยนแปลงผู้นำ การเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนย้ายและการกระจายตัวของแรงงาน

5.3) การเคลื่อนย้ายไหลเวียนของข่าวสารข้อมูล แรงงาน สินค้า เงินทุนและทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งการเคลื่อนย้ายดังกล่าวต้องรู้ที่มาว่า มาจากที่ใดสู่ที่ใดและจากใครไปสู่ใคร

5.4) การตัดสินใจของสมาชิกในชุมชนว่าต้องการจะทำหรือไม่ หากมีความต้องการจะทำสิ่งที่ต้องการนั้นจะทำกับใครบ้าง ซึ่งสิ่งดังกล่าวอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

6) การวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis: SSA) เป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมศักยภาพและความสามารถของสมาชิกในชุมชนให้สูงขึ้น เพื่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองและความสามารถในการร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน อย่างไรก็ตามวิธีการนี้เป็นวิธีการที่หน่วยงานพัฒนามักนำเอาเป้าหมายจากส่วนกลางมาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาจากภายนอกโดยปราศจากการร่วมคิดและการโต้แย้งของชุมชนและอาจเกิดผลกระทบต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนในระยะยาว ขั้นตอนของวิธีการนี้ได้แก่

6.1) การค้นหาปัญหาจากสถานการณ์จริง ซึ่งมาจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์ของระบบชุมชน บริบทของชุมชน

6.2) การสรุปข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อภิปรายและค้นหาความเห็น ความพึงพอใจของสมาชิกในชุมชน

6.3) การสร้างภาพที่พึงประสงค์ด้วยจินตนาการ (Scenario) โดยการอภิปรายระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและสมาชิกในชุมชนถึงความต้องการ ปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนรวมทั้งการลำดับความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น

6.4) การค้นหาช่องว่างและแนวทางการดำเนินงาน และข้อตกลงร่วมกันเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และวางแผน การปฏิบัติตามแผน รวมทั้งการประเมินผลแผนโดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์และประเมินถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

7) เทคนิค A.I.C. (Appreciation Influence Control) เป็นวิธีการที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย จากกระบวนการที่มีการระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างพลังด้านภูมิปัญญา จนสามารถเข้าใจสภาพปัญหา ความต้องการและศักยภาพของผู้ที่เข้าร่วมกันระดมความคิด เทคนิคนี้มีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่

7.1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนและประสบการณ์เป็นการแสดงความคิดเห็นและการรับฟังเพื่อหาข้อสรุปรวมทั้งวิเคราะห์สถานการณ์การปัจจุบันเพื่อนำไปกำหนดอนาคตของชุมชน

7.2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา เป็นการค้นหาวิธีการ มาตรการเหตุผลและการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อนำไปสู่การริเริ่มโครงการพัฒนาหรือโครงการแก้ไขปัญหของชุมชน มีการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ กิจกรรม ซึ่งโครงการหรือกิจกรรมดังกล่าว ชุมชนอาจต้องการทำด้วยตนเองโดยรับการสนับสนุนจากแหล่งทรัพยากรหรือแหล่งทุนภายนอกหรือจัดทำเองเป็นบางส่วนก็ได้

7.3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ ด้วยการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและการจัดทำข้อตกลงในรายละเอียดต่าง ๆ สำหรับการดำเนินงาน

8) กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Process: SLP) เป็นวิธีการพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชุมชน เน้นการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ซึ่งเรียกว่า การเรียนรู้ด้วยความรอบรู้ (Mastery Learning) มีการระดมสมองในขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ และใช้วิธีการปฏิบัติการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การตระหนักและการรับรู้ถึงปัญหา การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญห การตัดสินใจในทางเลือก การเรียนรู้และการปฏิบัติตามทางเลือกที่ได้เลือกไว้ หากพบว่ามีปัญหาก็จะมีขั้นตอนที่สร้างขึ้นมาไว้เพื่อการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานในระหว่างดำเนินงาน รวมทั้งขั้นตอนในการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม มีลักษณะเช่นเดียวกับกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อว่า หากประชนนำเอากระบวนการแก้ไขปัญหไปใช้ในการแก้ไขปัญหให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยใช้ทางเลือกที่ตนเองคิดว่าเหมาะสม ก็จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้

เทคนิควิธีการทั้ง 8 วิธี กรมพัฒนาชุมชนโดย ครรชิต พุทธิโกษา (2554) ได้นำเสนอเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านความต้องการของชุมชน และปัญหาที่ชุมชนต่าง ๆ ต้องการแก้ไข อย่างไรก็ตาม มักพบว่า วิธีการที่องค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนปัจจุบันคือ วิธีการวิเคราะห์ชุมชนด้วยความละเอียดอ่อน (Soft System Analysis: SSA) เนื่องจากเป็นเทคนิควิธีที่สามารถจัดกระทำให้สอดคล้องต่อเป้าหมายของส่วนกลาง ดังนั้น การจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรภาครัฐ และการจัดทำแผนในระดับรัฐบาลท้องถิ่นจึงมักจะใช้หลักการต่าง ๆ ของเทคนิควิธีการดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ได้มีการนำเทคนิควิธีการต่าง ๆ ข้างต้นมาผสมผสานเพื่อใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและการวิเคราะห์อุปสรรคปัญหาของชุมชน ดังเช่นการศึกษาของฟรอย เด็นเบอเกอร์ เค เอส (Freudenberger, K. S., 2008) ซึ่งได้นำวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ผสมผสานกับวิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) เพื่อใช้ในโครงการพัฒนาชุมชนโดยเชื่อว่า การนำวิธีการทั้งสองมาใช้ร่วมกันเป็นสิ่งที่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกันได้ แม้ว่าฟรอย เด็นเบอเกอร์จะเห็นว่าวิธีการทั้งสองจะไม่เหมาะสมกับการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณหรือวิธีการทางสถิติมากนัก แต่ก็สามารถนำไปวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงเหตุผลในเชิงพฤติกรรม และเหตุผลในเชิงการเปลี่ยนแปลงได้ดี ทั้งนี้ วิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) จะสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกของชุมชนได้อย่างเต็มที่ แต่ในบางโอกาสอาจประสบปัญหาในด้านข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมจากชุมชนอยู่บ้างซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้วิจัย ในขณะที่ลักษณะทั่วไปของวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) มักไม่ได้คาดหวังต่อการเข้ามามีส่วนร่วมจากสมาชิกของชุมชนมากนัก เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกจากชุมชนขึ้นอยู่กับกระบวนการค้นหาและการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจากวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับข้อกำหนดกระบวนการศึกษานั้น ๆ ขณะเดียวกัน ข้อบกพร่องของวิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) คือการเน้นเป้าหมายของกระบวนการจัดการมีส่วนร่วมมากกว่าเป้าหมายการได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน และข้อบกพร่องของวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) คือการเน้นเป้าหมายการได้มาซึ่งข้อมูลจากชุมชนมากกว่าการเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชน ดังนั้น จุดแข็งของวิธีการทั้งสองวิธีการจึงสามารถนำมาจัดกระทำให้เกิดความสมบูรณ์ได้

นอกจากนั้น วิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) เป็นวิธีการที่ใช้แนวทางในการศึกษาวิเคราะห์จากบนลงล่าง (Top – Down) แต่กระบวนการศึกษาของวิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) มีรูปแบบการศึกษาวิเคราะห์จากข้างล่างขึ้นไปสู่ข้างบน (Bottom – Up)

ดังนั้น การนำรูปแบบของวิธีการทั้งสองมาผสมผสานเพื่อศึกษาวิจัยและเพื่อให้ได้ข้อมูลด้านความต้องการและปัญหา รวมถึงการพัฒนาต่าง ๆ จะประโยชน์มากขึ้น ทั้งนี้ การผสมผสานทั้งสองรูปแบบเข้าด้วยกันมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การกำหนดหลักการด้านระเบียบวิธี (Methodological Principles) กำหนดวิธีการศึกษาในรูปแบบสามมิติ (Triangulation) และกำหนดวิธีการเพื่อตรวจสอบความลำเอียงจากนักวิจัย ความลำเอียงจากเทคนิควิธีการ ความลำเอียงของข้อมูลทั้งที่ได้จากการศึกษาและขณะทำการศึกษา ความลำเอียงจากสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการศึกษาวิจัยและการปฏิบัติการ ทั้งนี้ จำเป็นต้องพิจารณาถึงการแสดงออกในเชิงพฤติกรรมและทัศนคติด้วย

2) จัดเตรียมกลไกหรือเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การกำหนดทีมงานซึ่งมีความสามารถในการดำเนินการด้วยวิธีการทั้งสองอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและการเลือกสถานที่ที่ชุมชนที่ต้องการ

3) นำวิธีการทั้งสองมาประยุกต์ในการศึกษาภาคสนาม ได้แก่ นำวิธีการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA) มาใช้ในการจัดการด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ และนำวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) มาใช้ในการจัดการการปฏิบัติงานภาคสนามทั้งในการจัดการในภาพรวมและการจัดการในแต่ละวัน

4) การวิเคราะห์และการเขียนรายงาน ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูล การนำผลลัพธ์ที่ได้ไปจัดทำเป็นเอกสารและการจัดทำรายงานในรูปแบบของเอกสารวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (RRA) การนำเสนอด้วยการบรรยายและการจัดเก็บเอกสารเข้าสู่ระบบหนังสือของชุมชน

การให้ความสำคัญต่อการผสมผสานแนวคิดของวิธีการศึกษาและการวิเคราะห์และประเมินความต้องการและปัญหาของชุมชนเพื่อนำมาใช้ร่วมกัน จะสามารถนำข้อดีและข้อจำกัดรวมทั้งสามารถนำขั้นตอนที่สามารถประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ของการศึกษา น่าจะทำให้เกิดผลดีต่อการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของชุมชน

2.2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็น

งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็นของชุมชนมักจะใช้วิธีการวิเคราะห์และประเมินความต้องการจำเป็น (Needs) ความต้องการ (Wants) และการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่มีความหลากหลายของเทคนิควิธี ทั้งนี้ แนวคิดของเทคนิควิธีการดังกล่าว เป็นแนวคิดของเทคนิควิธีการทั้งที่ให้ผู้ชมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเทคนิควิธีการศึกษาในเชิงสำรวจ ซึ่งงานศึกษาดังกล่าวมีทั้งงานศึกษาในต่างประเทศและงานศึกษาในประเทศไทย ทั้งนี้ งานศึกษาในประเทศไทย ได้แก่

งานศึกษาเรื่อง “ การศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสานวิทยาเขตขอนแก่น ” ของ วันทนา อมตาริยกุล, จำนงค์ อมตาริยกุล, และ ปัญญา วินทะไชย (2558, หน้า 31 - 41) ทำการศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมด้านการศึกษาของชุมชนในจังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของชุมชนที่มีต่อมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ในภารกิจทางด้านงานวิชาการ ด้านการวิจัย ด้านการบริการวิชาการ ด้านการทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยการศึกษาเป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งสำรวจจากประชาชนที่เป็นผู้ปกครองนักศึกษาในชุมชนจำนวน 285 คน ผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยจำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความต้องการให้มหาวิทยาลัย ฯ จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยในด้านแรก เป็นทักษะการปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์และคุณธรรม ด้านที่สองการวิจัยซึ่งชุมชนมีความต้องการให้มหาวิทยาลัย ฯ จัดแหล่งทุนวิจัยภายนอกให้แก่ชุมชน ด้านที่สามการบริการวิชาการ ชุมชนต้องการให้มหาวิทยาลัยการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชน ภารกิจด้านการทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรม ชุมชนต้องการให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมด้วยการเรียนรู้และถ่ายทอดให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ วันทนา อมตาริยกุลและคณะ แสดงให้เห็นถึงวิธีการศึกษาเชิงสำรวจซึ่งใช้แบบสอบถามเพื่อทำการสำรวจทัศนคติและได้สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อนำมาใช้สำหรับกลุ่มผู้นำชุมชน แม้ว่าภาพรวมของงานวิจัยเชิงสำรวจ จะพบความต้องการของคนในชุมชนดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น แต่ผลการศึกษาไม่อาจแน่ใจได้ว่าวิธีการเชิงสำรวจจะสามารถจะค้นหาข้อมูลความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากวิธีการดำเนินการสำรวจพบข้อบกพร่องในหลายด้าน ได้แก่ ประการแรก กระบวนการศึกษาไม่ได้แสดงถึงการดำเนินการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ไม่มีขั้นตอนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการอภิปรายและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในชุมชน (ผู้ปกครองของนักศึกษา) ประการที่สอง การกำหนดกรอบของคำถามในแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พบว่าเป็นการนำแนวคิดในด้านกรอบคุณวุฒิที่เป็นข้อกำหนดมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาของไทยมาเป็นประเด็นคำถามในการสำรวจความต้องการ ดังนั้น จึงไม่แน่ใจว่า สมาชิกของชุมชน (ผู้ปกครองของนักศึกษา) รวมทั้งผู้นำชุมชนจะมีความเข้าใจในแนวคิดของกรอบคุณวุฒิสำหรับการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาหรือไม่ เนื่องจาก การดำเนินการสำรวจไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการเผยแพร่และการสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่กลุ่มตัวอย่างต่อแนวคิดดังกล่าวก่อนการดำเนินการ

งานวิจัยของ นิภาพร รัตนปริยานุช (2556) เรื่อง “ ความต้องการในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรี ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาชุมชนและเพื่อเปรียบเทียบความต้องการในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเสม็ด

อำเภอเมืองชลบุรี โดยทำการศึกษาความต้องการของประชาชนใน 8 ด้าน ได้แก่ 1) การเมืองและการบริหาร 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) การพัฒนาสังคม 4) การจัดระเบียบชุมชน 5) การพัฒนาสาธารณสุขและส่งเสริมคุณภาพชีวิต 6) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ 7) การพัฒนาการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและ 8) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระบวนการศึกษาของนิภาพร มีวิธีการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจทัศนคติด้านความต้องการทั้ง 8 ด้าน จากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 คน และได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (t – test) ผลการวิจัย พบว่า 1) ประชาชนในตำบลเสม็ดอำเภอเมืองชลบุรีต้องการให้มีการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมทางการบริหาร เช่น การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน การติดตามผลการดำเนินงานและการเสนอเทศบัญญัติ 2) ประชาชนต้องการให้มีการพัฒนาปรับปรุง และขุดลอกคลองให้เกิดความสะดวกต่อการสัญจรและเพื่อป้องกันปัญหาอุทกภัย 3) ประชาชนต้องการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนและต้องการให้มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน 4) ประชาชนมีความต้องการให้ได้รับการส่งเสริมและให้ความรู้ในการป้องกันอาชญากรรมและบรรเทาสาธารณภัย 5) ประชาชนต้องการให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพสตรีในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชน เช่น การจัดตั้งกองทุนพัฒนาสตรี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตครอบครัว 6) ประชาชนมีความต้องการให้มีการกระตุ้นเพื่อการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น 7) ประชาชนมีความต้องการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากระบวนการทางการศึกษาในระบบ ด้วยการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง 8) ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสถานที่สาธารณะซึ่งถือเป็นทรัพยากรของชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ เนื่องมาจากการรับข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากสถานการณ์ภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักและความต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

แม้ว่างานวิจัยนี้ จะศึกษาและสำรวจความต้องการที่หลากหลาย แต่ผลการศึกษาได้เพียงภาพกว้าง ๆ ของความต้องการจากประชาชนในชุมชน ซึ่งการศึกษาและการวิเคราะห์ความต้องการดังกล่าว เป็นการศึกษายาใต้กรอบของแผนพัฒนาเทศบาลตำบลเสม็ด จึงไม่ได้คำตอบของความต้องการในด้านอื่น ๆ ที่ลึกซึ้งไปกว่าคำตอบตามแนวทางการพัฒนาตามเอกสารพิมพ์เขียวที่นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อการศึกษา

รายงานการวิจัยของ ณรงค์ ลำดี (2554, หน้า 1 - 55) เรื่อง “ ความต้องการของชุมชนในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ในการเข้ารับบริการวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ของวิทยาลัยราชพฤกษ์ ” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาสองประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความต้องการของ

ประชาชนในอำเภอบางกรวยต่อการเข้ารับบริการวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ของวิทยาลัยราชพฤกษ์ และ 2) เพื่อศึกษาถึงเนื้อหาของบริการวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ที่ประชาชนในอำเภอบางกรวยมีความต้องการในการเข้ารับบริการ ทั้งนี้ การศึกษา ได้ทำการศึกษาจากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในอำเภอบางกรวยซึ่งมีความต้องการที่จะเข้ารับบริการวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ มีความต้องการเข้ารับบริการแบบมีเงื่อนไข เช่น วันเวลา ในการรับบริการและหน่วยงานเป็นผู้ตัดสินใจ ด้านความต้องการด้านเนื้อหาที่จะขอรับบริการวิชาการด้านคอมพิวเตอร์ พบว่า กลุ่มหลักสูตรที่ต้องการมากที่สุดคือ กลุ่มอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ และกลุ่มโปรแกรมสำนักงาน ทั้งนี้ ความต้องการด้านเนื้อหาของประชาชนในเขตอำเภอบางกรวย ไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยด้านงานที่รับผิดชอบ แต่มีความต้องการในการพัฒนาตนเองเพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ ความสามารถ ทั้งนี้งานศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะต่อเนื้อหาของบริการวิชาการที่ควรจัดบริการแก่ประชาชนในเขตอำเภอบางกรวย คือ การบริการด้านอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ โปรแกรมสำนักงาน และโปรแกรมหรือแอปพลิเคชันของสมาร์ทโฟน

หากพิจารณางานวิจัยดังกล่าว จะพบว่า การศึกษาซึ่งได้จากงานวิจัยที่มีจุดมุ่งหมาย ในการให้บริการด้านวิชาการของสถาบันการศึกษาแก่ประชาชนในพื้นที่ทั้งอำเภอและมีขนาดใหญ่ โดยกลุ่มประชากรตัวอย่างเป็นชนชั้นกลางและเป็นบุคลากรในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาในเชิงสำรวจโดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ซึ่งต้องการความเห็น เกี่ยวกับการบริการด้านการศึกษาเรียนรู้เพื่อเสริมศักยภาพและเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทั้งนี้ การสำรวจ ความต้องการดังกล่าว เป็นการประเมินถึงจำนวนผู้ที่ต้องการเรียนรู้เพื่อเสริมทักษะความรู้ให้กับ ตนเอง โดยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกด้าน แสดงความต้องการในการเข้ารับบริการด้านวิชาการ ไม่ถึงร้อยละ 50 ของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ดังนั้น จึงสามารถประเมินได้ว่า ส่วนใหญ่ของ ประชาชนซึ่งเป็นชนชั้นกลางในอำเภอบางกรวยที่มีงานทำในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่สนใจในบริการ วิชาการที่สถาบันการศึกษาจัดบริการให้มากนัก ดังนั้น การจัดบริการวิชาการดังกล่าวจึงอาจ ไม่ประสบผลสำเร็จหากมีการดำเนินการที่ไม่รอบด้าน

งานวิจัยของ ชนาวีร์ สารานพคุณ และ พินิจ ดวงจินดา (ม.ป.ป.) ศึกษาถึงความต้องการของ ประชาชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวังใหม่ อำเภอบำบอน จังหวัด พัทลุง ซึ่งแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม โดยใช้กลุ่มประชากรตัวอย่าง 374 คน จากประชากรทั้งหมด 5,740 คน การเก็บรวบรวม ข้อมูลจัดทำโดยใช้แบบสอบถาม และนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ การศึกษาพบว่า ประชาชนมีความความต้องการในระดับมากต่อการพัฒนาท้องถิ่นในทุกด้าน งานวิจัยนี้ มีลักษณะ

คล้ายกับงานวิจัยที่ได้นำมาทบทวนข้างต้น กล่าวคือ เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้ความต้องการของประชาชนและชุมชนในภาพรวม

เมื่อพิจารณางานวิจัยของไทยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการจำเป็น จะพบว่ายังมีอยู่ค่อนข้างน้อย ถึงแม้ว่าจะมีงานวิจัยที่นำเสนอถึงความต้องการจำเป็นอยู่บ้าง แต่โดยส่วนใหญ่เป็นเพียงงานวิจัยเชิงสำรวจซึ่งไม่ได้กระทำภายใต้แนวคิดการประเมินความจำเป็นมากนัก อย่างไรก็ตามแนวคิดการประเมินความจำเป็นในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะได้รับความสำคัญมากขึ้น ดังเช่นบทความประมวลแนวคิดของการประเมินความต้องการจำเป็นของ อัญชลี เชี่ยวโสธร ดุวอล (2557, หน้า 55 - 58) ซึ่งได้นำเสนอถึงกระบวนการประเมินความจำเป็นและศักยภาพของชุมชนในด้านสุขภาพ โดยให้ความสำคัญต่อแนวความคิดการประเมินความจำเป็นของชุมชนซึ่งต้องกระทำเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีทิศทางซึ่งสนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและชุมชน

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินความจำเป็น แม้ว่าจะทำในบริบทที่มีลักษณะที่แตกต่างจากบริบทของประเทศไทย แต่การทบทวนงานวิจัยด้านการประเมินความต้องการจำเป็นจากต่างประเทศ จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของประเทศไทยได้

เฮกเตอร์ เค ดับบลิว และคณะ (Hexter. K.W., Date, K., Post, C., Schnoke, M., & Cyran, E., 2016, pp. 5 – 63) จัดทำรายงานการวิจัยให้แก่วิทยาลัยแม็กซีนกู๊ดแมนเลวินเพื่อกิจการเมืองประเทศสหรัฐอเมริกา (Maxine Goodman Levin College of Urban Affairs) เรื่อง “ การทำความเข้าใจและศึกษาวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของชุมชนระดับครัวเรือน ” (Comprehensive Community Housing Study and Needs Analysis) โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อศึกษาข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจด้านพื้นที่ของที่อยู่อาศัย รวมทั้งสามารถนำไปจัดทำข้อเสนอของการดำเนินการด้านที่อาศัยในรูปแบบที่เหมาะสมและสามารถผสมกลมกลืนกับความเป็นเมืองแก่ประชาชนภายในชุมชน ประการที่สอง เพื่อการวัดและประเมินผลการดำเนินการด้านการจัดหาที่อยู่อาศัยเพื่อสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นอย่างทั่วถึงในทุกกลุ่มประชากรและทำให้ทราบถึงความต้องการที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนเพื่อสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนในชุมชนได้อย่างเพียงพอทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ประการที่สาม เพื่อจัดลำดับความสำคัญด้านที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เคหะชุมชน ทางเลือกของนโยบาย กลยุทธ์ที่จะนำไปใช้ ทั้งนี้ การศึกษาแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปริมาณของที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ 2) ด้านการวิเคราะห์ถึงลักษณะครัวเรือนและลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน 3) การตรวจสอบลักษณะความต้องการและจำนวนที่มีอยู่ของที่อยู่อาศัยทั้งในระยะสั้นและระยะกลาง รวมทั้งการตรวจสอบและการชี้วัดปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 4) วิเคราะห์

ปัญหาอื่น ๆ และแนวโน้มของปัญหาด้านที่อยู่อาศัย 5) เพื่อให้ได้ข้อสรุปของช่องว่างแนวโน้มความคลาดเคลื่อนในการประมาณการ นโยบายสาธารณะ มาตรการที่เกี่ยวข้องกับจำนวนที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ เงื่อนไขด้านประชากรและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ปริมาณที่อยู่อาศัยในตลาดอสังหาริมทรัพย์กับความต้องการและประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับครัวเรือน งานศึกษา ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เช่น ข้อมูลทางภูมิศาสตร์จากระบบแผนที่ดาวเทียม (Geographic Information System: GIS) ข้อมูลจากแหล่งอสังหาริมทรัพย์ ข้อมูลจากภาครัฐและข้อมูลจากมหาวิทยาลัยเคนสเทท การศึกษาพบว่า การพัฒนาที่อยู่อาศัยประเภทการแบ่งส่วนให้สามารถอยู่อาศัยได้หลายครอบครัว (Multifamily) มีมากกว่าที่อยู่อาศัยแบบครอบครัวเดี่ยวซึ่งลดน้อยลงเรื่อย ๆ เนื่องจากสภาพรายได้อันเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม อัตราการพัฒนาที่อยู่อาศัยอาจเป็นไปตามความเหมาะสมต่อสภาพประชากรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นนักศึกษา และแนวโน้มในอนาคต การนำที่อยู่อาศัยซึ่งมีอยู่เดิมและไม่มีผู้อยู่อาศัยที่มีเป็นจำนวนมากมาพัฒนาเพื่อการให้เช่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้สูง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนของนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยเคนสเทท

งานวิจัยข้างต้น เป็นงานวิจัยที่สะท้อนถึงพฤติกรรมการอยู่อาศัยของครัวเรือนเพื่อมุ่งเป้าด้านการตลาดและการจัดสรรที่อยู่อาศัยจากทรัพยากรที่มีอยู่และมีสภาพกว้างขวางเปล่านั้นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจภาคอสังหาริมทรัพย์

งานวิจัยของ มาเซ็นยา เอ็มเจและโบอยส์ เจเจ (Masenya, M. J., & Booyse, J. J., 2016, pp. 1 – 9) เรื่อง “ ตัวแบบการฝึกอบรมด้านการจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของชุมชน: ปรากฏการณ์ใหม่ในการฝึกอบรมด้านการจัดการให้แก่บาทหลวงของโบสถ์คริสตจักรระหว่างประเทศ ” (A community needs responsive management training model: Re-envisioning Management training for pastors of the International Assemblies of God Church) มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อกำหนดนิยามในการฝึกอบรมด้านการจัดการแก่นักศึกษาที่มีสถานภาพเป็นบาทหลวงจากโบสถ์คริสตจักรระหว่างประเทศ (International Assemblies of God Church: IAG) ในประเทศแอฟริกาใต้ให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ด้านการจัดการเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแอฟริกาใต้ที่ประสบกับปัญหาความยากจน ปัญหาความแตกต่างในการดำเนินชีวิต ปัญหาคอร์รัปชัน ทั้งนี้เนื่องจากความล้มเหลวด้านการจัดการและบทบาทของบาทหลวงจากโบสถ์คริสตจักรระหว่างประเทศที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและการสนองตอบความต้องการจำเป็นแก่ชุมชนในประเทศแอฟริกาใต้ในฐานะผู้นำในการพัฒนา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่มกลุ่มละ 7 คน ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งเป็นกรรมการบริหารในระดับชาติและระดับจังหวัดของโบสถ์คริสตจักร บาทหลวงผู้เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม นักศึกษาที่มีสถานภาพเป็น

บาทหลวงซึ่งกำลังศึกษาระดับมหาวิทยาลัยอยู่ในปีสุดท้ายและเป็นผู้เข้ารับการฝึกอบรม ร่วมกับนักศึกษาใหม่ นอกจากนั้น งานวิจัยยังได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และจากการวิเคราะห์เอกสาร ผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมด้านการจัดการอย่างเป็นทางมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบาทหลวงที่จะเข้ามาทำงานในโบสถ์คริสตจักรซึ่งบาทหลวงดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมเสียก่อน ผลการศึกษายังพบอีกว่า การสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมด้านการจัดการให้สามารถสร้างผู้นำการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นของชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการ นอกจาก นั้น การศึกษานี้ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การดำเนินตามกรอบของการจัดการการเปลี่ยนแปลงซึ่งรวมถึงหลักสูตรในการสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ผู้นำคริสตจักรต้องได้รับการฝึกอบรม

แม้ว่าจะไม่ใช้การสนองตอบความจำเป็นของชุมชนโดยตรง และไม่ได้แสดงกระบวนการในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน แต่งานวิจัยแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนด้านการสร้างผู้นำการพัฒนาเป็นอย่างมาก

งานวิจัยในเชิงคุณภาพของพิชโฮลเดอร์ เคเอล คาลาฮาน ซี และยัง พี (Pieh-Holder KL., Callahan C., & Young, P., 2012, pp. 1 – 11) เรื่อง “ คุณภาพการประเมินความต้องการจำเป็น: จากประสบการณ์การดูแลสุขภาพของประชากรด้อยโอกาสในรัฐมอนโกเมอรีคันทรี รัฐเวอร์จิเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ” (Qualitative Needs Assessment: Healthcare Experiences of Under-served Populations in Montgomery County, Virginia, USA) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเจาะลึกและอธิบายการรับรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติซึ่งมีผลกระทบท่อการดูแลสุขภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาส ในมอนโกเมอรีคันทรี รัฐเวอร์จิเนีย การศึกษาทำความเข้าใจต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนด้วยการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อนำไปกำหนดแผนพัฒนาที่เป็นไปได้ให้แก่ศูนย์สุขภาพที่ผ่านการรับรองจากรัฐบาลกลาง (FQHC) วิธีการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากประชากรที่เป็นตัวแทนของชุมชน การวิเคราะห์แก่นสาระของเรื่อง (Thematic Analysis) ที่ได้จากบันทึกข้อมูลภาคสนามและบันทึกจากการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม ข้อมูลในเชิงคุณภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวมนำไปวิเคราะห์โดยโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลจากการบันทึกคำพูด (Software for Word - Based Records : AnSWR) ซึ่งพัฒนาโดยศูนย์ควบคุมโรค ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อว่าสิ่งสำคัญ 3 ประการซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อดูแลสุขภาพ ได้แก่ 1) การรับรู้ในเรื่องวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ 2) การรับรู้ในอุปสรรคปัญหาในด้านการดูแลสุขภาพ 3) กลยุทธ์ในการจัดการ ข้อมูลจากการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่า การเข้าถึงการบริการด้านสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญ การดูแลเรื่องสุขภาพมักจะให้บริการเป็นพิเศษกับผู้ซื้อบริการมากกว่าผู้ใช้สิทธิ์ในการเข้ารับบริการ และมักจะละเลยต่อการ

ให้บริการด้านสุขภาพแก่ผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ดังนั้น ชุมชนจึงขาดความเชื่อมั่นในการเข้ารับบริการด้านสุขภาพที่ภาครัฐจัดให้ นอกจากนี้ ยังพบว่าอุปสรรคของการบริการด้านสุขภาพคือ ความไม่สามารถเข้าถึงการดูแลสุขภาพราคาถูกลง ความซับซ้อนของการประกันสุขภาพและสถานะภาพ การชำระเงิน ข้อจำกัดด้านเวลาทำการของสถานดูแลสุขภาพ การคมนาคมที่ไม่สะดวกประกอบกับการมีสภาพภูมิประเทศซึ่งห่างไกลจากสถานดูแลสุขภาพ ความซับซ้อนของระบบการดูแลสุขภาพในท้ายที่สุด ตัวแทนของชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ได้ร่วมกันหาวิธีการซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการจัดการกับปัญหาอุปสรรคของความล่าช้าและการเข้าถึงดังกล่าวและได้ข้อสรุปว่า ชุมชนมีความต้องการในการจัดการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง โดยพยายามหาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนด้านค่าใช้จ่าย การขอความอนุเคราะห์ด้านการคมนาคมและการนำทรัพยากรจากภายในชุมชนมาใช้เพื่อขับเคลื่อนระบบการดูแลสุขภาพ

งานวิจัยนี้ เป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษาไปจัดทำแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาด้านสุขภาพแก่ชุมชน ซึ่งจะเห็นว่าความต้องการจำเป็นของชุมชนเกี่ยวข้องกับสิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิในการเข้าถึงและสิทธิในการใช้ทรัพยากร รวมทั้งวัฒนธรรมและการรับรู้ถึงอุปสรรค จนต้องมีวิธีการรับมือกับอุปสรรคที่เกิดขึ้น สิ่งดังกล่าวจึงเป็นจุดแข็งของชุมชน ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นที่ซับซ้อนของชุมชนได้

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ ทำให้ได้แนวคิดที่หลากหลายและเป็นประโยชน์เพื่อการศึกษาการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ของจังหวัดนครนายกพอสมควร โดยจะเห็นว่าแนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนส่วนใหญ่เป็นแนวคิดที่มีจุดประสงค์เพื่อการประยุกต์ใช้ในเชิงกระบวนการ โดยเฉพาะกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นของกลุ่มประชากรเป้าหมายเพื่อพิจารณาถึงความต้องการจำเป็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นความต้องการจำเป็นภายในชุมชน ดังที่ เดวิดสัน (Davidson, E. J., 2005) นำเสนอแนวคิดความต้องการจำเป็นและปัญหารวมทั้งขั้นตอนในการประเมินพื้นฐานความต้องการจำเป็นไว้ข้างต้น นอกจากนี้ การประเมินความต้องการจำเป็นที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหา ทำให้เกิดความเข้าใจต่อธรรมชาติของปัญหาที่เกิดแก่ชุมชนพอสมควร เมื่อพิจารณาธรรมชาติของปัญหาดังกล่าวจะพบว่า สอดคล้องต่อความหมายของคำว่าความต้องการจำเป็นขององค์กร Community Tools Box (2016) ครูเกอร์ (n.d.) และคนอื่น ๆ ซึ่งได้ให้หมายไปในทิศทางเดียวกันคือ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นมากกว่าสิ่งที่ควรจะเป็นหรือไม่เป็นไปตามปกติที่ควรจะเป็นและเป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้และความรู้สึกของชุมชน

นอกจากนั้น กระบวนการวิเคราะห์และประเมินความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนเป็นแนวคิดในการประเมินและวิเคราะห์โดยใช้กระบวนการศึกษาที่ชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วม

ในการระดมความคิด และสามารถลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นภายในชุมชนได้ ในทางตรงกันข้ามปัญหาที่ชุมชนประสบอาจนำไปสู่ความต้องการจำเป็นของสมาชิกภายในชุมชน ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากการนำนโยบายภาครัฐทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาคและท้องถิ่นไปปฏิบัติต่อภาคประชาชนหรือชุมชน โดยไม่เป็นไปตามความคาดหวังของภาคประชาชนหรือชุมชน ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว ให้สามารถสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นหรือความต้องการที่แท้จริงของภาคประชาชนหรือชุมชนได้

โดยจะพบว่า แนวคิดของกระบวนการและขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็นที่ได้นำเสนอข้างต้น มีหลากหลายวิธีการโดยเฉพาะแนวคิดกระบวนการของการประเมินความต้องการจำเป็นของกรมพัฒนาชุมชนซึ่งนำเสนอโดยครรชิต พุทธิโกษา (2554) ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดของกระบวนการทำความเข้าใจถึงความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชนไว้ถึง 8 รูปแบบ ในขณะที่แนวคิดของกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นและการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนในต่างประเทศก็ได้มีการนำเสนอในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ แนวคิดในต่างประเทศยังได้นำเสนอรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างกระบวนการทำความเข้าใจถึงความต้องการจำเป็นและปัญหาของชุมชน เช่น ฟรอยเด็นเบอเกอร์ (2008) นำเสนอรูปแบบผสมผสานระหว่างรูปแบบของการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน กับรูปแบบการประเมินสภาวะชุมชนแบบมีส่วนร่วมเข้าด้วยกันด้วยเหตุผลที่ว่า รูปแบบที่นำเสนอทั้งสองประการต่างมีข้อบกพร่อง ดังนั้น ข้อบกพร่องของรูปแบบทั้งสองดังกล่าวจะสามารถทดแทนได้จากจุดแข็งของอีกรูปแบบหนึ่ง

รูปแบบที่ค่อนข้างใหม่และกำลังได้รับการยอมรับในองค์กรพัฒนาชุมชนในการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน ได้แก่ รูปแบบสินสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมซึ่งได้นำวิธีการศึกษาและการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และใช้เทคโนโลยีการสื่อสารร่วมกันและมีความเชื่อว่าวิธีการนี้จะสามารถประเมินความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของชุมชนและสามารถสนองตอบต่อความต้องการจำเป็นของชุมชนได้ตรงตามที่ชุมชนต้องการ

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การพิจารณาแนวคิดความต้องการจำเป็นทำให้เกิดแนวคิดในเชิงกระบวนการที่สามารถนำมาประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนที่มีความหลากหลาย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจะได้นำไปประยุกต์เข้ากับการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ได้คำตอบตามจุดประสงค์ในการศึกษา

งานวิจัยของ วินายัค อาร์ เอ็น และ ซานจีแวลไยซี่ ซี (Vinayak, R. N., & Sanjeevaiah, B. C., 2012, pp. 29 - 44) เรื่อง “ บทบาทของรัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรัฐกรณาฏกะอย่างยั่งยืน ” (Role of Government in Development of Sustainable Ecotourism in

Karnataka) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาล ชุมชนเจ้าของพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศของอุทยานแห่งชาติในประเทศอินเดีย นอกจากนั้น ยังได้ศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติ ทั้งยังวิเคราะห์การวางแผนและความท้าทายของการพัฒนาดังกล่าว รวมทั้งมีการประเมินบทบาทของกฎหมายที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้บริหารภาครัฐ สมาชิกชุมชนในท้องถิ่น และได้นำข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งได้แก่ แผนพัฒนาและกฎหมายต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ การศึกษาพบว่า การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติใช้กลไกในการพัฒนาจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน ให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาดังกล่าว เป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงระบบนิเวศเข้ากับระบบเศรษฐกิจ โดยรัฐได้ให้การสนับสนุนในเชิงนโยบายเพื่อที่จะให้เกิดการเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยชุมชนยังสามารถสร้างรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีไปพร้อม ๆ กัน

จะเห็นได้ว่าการศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับแนวคิดความต้องการจำเป็นของชุมชนหลายประการ ได้แก่ ประเด็นทางสังคมวัฒนธรรม ประเด็นกลไกด้านสิทธิและการมีส่วนร่วม รวมทั้ง การเข้าถึงและการควบคุมและการใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาการประกอบวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเจ้าของพื้นที่

งานศึกษาของ เฟ่ง เฮช ชาง เจ ลู เอล เทง จี ยาน ปี เชี่ยว เอ็กซ์ และฮาน วาย (Peng, H., Zhang, J., Lu, L., Tang, G., Yan, B., Xiao, X., & Han, Y., 2016, pp. 201 - 211) เรื่อง “ ประสิทธิภาพเชิงนิเวศและปัจจัยกำหนดประสิทธิภาพเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติหัวซาน ” (Eco - efficiency and Its Determinants at a Tourism Destination: A Case Study of Huangshan National Park, China) การศึกษานี้ดำเนินการโดยสร้างระบบดัชนีการประเมินผลซึ่งได้แก่ ดัชนีชี้วัดผลลัพธ์ที่ไม่พึงปรารถนาและตัวแบบที่ใช้เป็นมาตรวัดความสมบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะและวิวัฒนาการของประสิทธิภาพเชิงนิเวศในระดับปัจเจกบุคคลนอกจากนั้น ยังนำเครื่องมือดังกล่าวมานิยามปัจจัยกำหนดประสิทธิภาพเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติหัวซานอีกด้วย ทั้งนี้ ได้มีการปรับปรุงเครื่องมือประเมินประสิทธิภาพเชิงนิเวศในขณะดำเนินการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพของเทคโนโลยี (Pure Technology) มีสูงกว่าขนาดของประสิทธิภาพ (Scale Efficiency) โดยที่ประสิทธิภาพเชิงนิเวศมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับขนาดของประสิทธิภาพมากกว่าประสิทธิภาพ

ของเทคโนโลยี วิทยาการของประสิทธิภาพเชิงนิเวศมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นภายใต้ขั้นตอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเกิดประสิทธิภาพขั้นต่ำซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้น ขั้นการเติบโตอย่างรวดเร็ว ขั้นการเกิดภูมิภาคนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพ และขั้นของการลดลงของความเสถียรของระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังพบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงสร้างของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและระดับของเทคโนโลยี มีผลกระทบด้านบวกต่อประสิทธิภาพเชิงนิเวศอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ระบบดัชนีประเมินผลแสดงให้เห็นถึงระดับของการลงทุนที่มีแนวโน้มไปในทางตรงกันข้าม ทั้งนี้ การส่งเสริมแนวคิดประสิทธิภาพเชิงนิเวศในด้านระเบียบกฎหมายที่นำมาใช้กับสภาพแวดล้อมซึ่งเน้นการควบคุมความสะอาดของพื้นที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ในท้ายที่สุดการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการวิเคราะห์ประสิทธิภาพเชิงนิเวศควรจัดกระทำต่อเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นเดียวกับการจัดกระทำในระดับมหภาคและควรกระทำผ่านกระบวนการทัศน์ของแนวคิดทฤษฎี

เมื่อพิจารณาผลการศึกษาลำต้น จะพบว่าผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงนัยของการส่งเสริมประสิทธิภาพเชิงนิเวศในระดับปัจเจกที่มีการขยายตัวจนเกิดประสิทธิภาพและมีผลต่อระดับที่ลดลงของการลงทุน กล่าวคือ การส่งเสริมการอนุรักษ์ การสร้างระเบียบกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงการนำนวัตกรรมที่เกิดจากประสิทธิภาพเชิงเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพเชิงนิเวศในระดับปัจเจก โดยหากที่มีการนำสิ่งดังกล่าวมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้เกิดแนวโน้มที่ลดลงของระดับการลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

งานวิจัยของ มิตรรา เอและ ชาน เอ (Mitra, A., & Khan A., 2017, pp. 6923 - 6932) เรื่อง “ การจัดการการท่องเที่ยวสีเขียวในอินเดีย: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรัฐเจ็ดสาวพี่น้องทางตะวันออกเฉียงเหนือในลักษณะ 3 มิติ ” (Green Tourism Management in India- ‘A 3D Study of the Seven Sisters States of North-East with Special Reference to Eco-Tourism’) งานศึกษานี้เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ภายใต้พื้นฐานแนวคิดที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีชุมชนเป็นเจ้าของ งานศึกษามีความพยายามที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงโอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะที่มีการศึกษาทั้งสามมิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม วัฒนธรรมและมิติด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การศึกษาได้ออกแบบการวิจัยโดยใช้เทคนิคเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ทั้งระดับหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ผลการศึกษพบว่า เป้าหมายหลักของการพัฒนายั่งยืนโดยใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกลไกในการพัฒนา คือ การกำหนดให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงการนำผลประโยชน์กลับคืนสู่ชุมชนในพื้นที่และจำเป็นต้องปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งสิ่งแวดล้อม

ของภูมิภาคนั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้เกิดแนวโน้มที่ดีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของภูมิภาค การศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะว่ารัฐมีความจำเป็นต้องทราบถึงความต้องการที่แท้จริงในเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเฉพาะการดำเนินการด้านการตลาดอันเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ นอกจากนี้ การประสานระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะความร่วมมือในรูปแบบภาครัฐร่วมเอกชน จะทำให้เกิดผลลัพธ์ด้านบวกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ เฮาสแมน เอ สโลทว อาร์ ฟราเซอร์โอ และคินีนิ อี (Hausmann, A., Slotow, R., Fraser, I., & Di Minin, E., 2016, pp. 91 - 100) เรื่อง “ ทางเลือกทางการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากลักษณะพิเศษของสัตว์ป่าซึ่งสามารถนำไปสู่ การส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ” (Ecotourism Marketing Alternative to Charismatic Megafauna Can Also Support Biodiversity Conservation) การศึกษาคำนี้ถึง การอนุรักษ์ในพื้นที่ที่มีคุณค่าสูงในการอนุรักษ์ แต่ยังคงขาดปัจจัยด้านลักษณะพิเศษของสายพันธุ์และ ปัจจัยด้านเงินทุนที่ใช้ในการอนุรักษ์ ซึ่งการสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อสายพันธุ์ที่มี ลักษณะพิเศษน่าจะช่วยให้เกิดนิยามทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ใน พื้นที่อนุรักษ์ดังกล่าว งานศึกษาใช้วิธีการทดลองและแบบจำลองแฝงเพื่อสำรวจความหลากหลายใน ทางเลือกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ความ หลากหลายทางชีวภาพในวนอุทยานสัตว์ป่าในแอฟริกาใต้ การศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวไม่ได้ เพียงแต่จะมีความสนใจในสายพันธุ์ที่มีลักษณะพิเศษแต่ยังมีความสนใจในสายพันธุ์ธรรมดาทั่ว ๆ ไป ทั้งยังมีความสนใจต่อสภาพทัศนทัศน์ของพื้นที่ในวนอุทยานอีกด้วย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสนใจ ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่วนอุทยานจัดให้ เช่น การตั้งแคมป์ กิจกรรมแรลลี่เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิด ประสบการณ์และมีความรู้ลึกถึงความยากลำบากในพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม โดยเฉพาะการ เข้าถึงพื้นที่สูง ความสนใจต่อสายพันธุ์ต่าง ๆ และกิจกรรมที่จัดให้แก่ักท่องเที่ยวซึ่งมีผลต่อ แนวโน้มในการให้การสนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อเสนอแนะ ในเชิงนโยบายของการศึกษานี้มาจากผลการศึกษาที่มองเห็นโอกาสในการส่งเสริมการอนุรักษ์ความ หลากหลายทางชีวภาพโดยกลไกต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นจากภาครัฐ

รันดัล อีเจและ ฮอย อาร์ (Randle, E. J., & Hoyer, R., 2016) ศึกษาเรื่อง “ การรับรู้ของผู้ที่ มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการควบคุมการท่องเที่ยวเชิงพานิชย์ของวนอุทยานแห่งชาติออสเตรเลีย ” (Stakeholder Perception of Regulating Commercial Tourism in Victorian National Parks, Australia) ประเด็นสำคัญคือ การที่รัฐบาลของรัฐวิคตอเรีย ประเทศออสเตรเลีย อนุญาตให้ ภาคเอกชนเข้าไปจัดทำโครงสร้างพื้นฐานและดำเนินการด้านการท่องเที่ยวภายในวนอุทยานแห่งชาติ

วิศตอเรียน เช่น ที่พักอาศัย สิ่งอำนวยความสะดวกรวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ โดยทั้งหมดนี้กระทำภายใต้กฎหมายการควบคุมการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ของรัฐบาลวิศตอเรียน การศึกษามีวัตถุประสงค์หลายประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อสำรวจการรับรู้ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อระเบียบข้อบังคับซึ่งนำมาใช้กับการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ในพื้นที่วนอุทยานวิศตอเรียนทั้งนี้ มีประเด็นคำถามที่ว่า ระเบียบข้อบังคับดังกล่าวจะสามารถนำไปสู่กลยุทธ์ที่จะสามารถนำไปใช้เพื่อให้เกิดการบรรลุผลลัพธ์ในการอนุรักษ์ได้อย่างไร ประการที่สอง เพื่อทำความเข้าใจถึงความขัดแย้งของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบข้อบังคับซึ่งอนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต่าง ๆ ทั้งโครงสร้างพื้นฐานและการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ ในวนอุทยานแห่งชาติวิศตอเรียน ทั้งนี้ วิธีการศึกษาดำเนินการในเชิงภววิทยา (Ontological) โดยใช้กระบวนการทัศน์ในการตีความข้อมูลหัตถิยภูมิที่มาจากระเบียบ กฎหมาย ข้อมูลจากงานวิจัยที่ผ่านมาและข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้านการรับรู้ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลการศึกษาพบว่า งานศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้มีความชัดเจนต่อกลไกการอนุรักษ์และการจัดการด้านต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการความขัดแย้งและมีผลในทางปฏิบัติต่อการออกแบบระบบและกฎหมายรวมทั้งระเบียบที่จะทำให้เกิดศักยภาพในการอนุรักษ์และลดความขัดแย้งของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียลง การศึกษานี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการนำไปเป็นกรอบในการศึกษาที่มุ่งเน้นระเบียบและกฎหมายในอนาคต

ปรินซ์ เอส และ ไออานนิเดส ดี (Prince, S. & Ioannides, D., 2017, pp. 348 - 356) ศึกษาเรื่อง “ การศึกษาในบริบทของความซับซ้อนด้านการจัดการทางเลือกของการท่องเที่ยวในระดับชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเชิงนิเวศในยุโรปตอนเหนือ ” (Contextualizing the Complexities of Managing Alternative Tourism at the Community - Level: A Case Study of a Nordic Eco - Village) งานวิจัยออกแบบการศึกษาด้วยวิธีเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic approach) การศึกษามุ่งสำรวจความขัดแย้งด้านทางเลือกในการจัดการเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของชุมชนและท้องถิ่น การศึกษามุ่งศึกษาถึงทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวจากกรณีศึกษาหมู่บ้านเชิงนิเวศโซลไฮมาร์ (Solheimar) ประเทศไอซ์แลนด์ การเก็บข้อมูลกระทำโดยนักวิจัยด้านชาติพันธุ์วรรณาซึ่งเก็บข้อมูลจากชุมชนแล้วนำมาแลกเปลี่ยนทำความเข้าใจและตีความร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า ทางเลือกการจัดการท่องเที่ยวระดับชุมชนมีลักษณะเชิงพลวัตรที่คำนึงถึงเป้าหมายทางสังคมและเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งของการจัดการที่มีความพยายามผลักดันให้เกิดการจัดการที่คำนึงถึงการให้น้ำหนักระหว่างคุณธรรม จริยธรรมและผลกำไร ปัจจัยดังกล่าวก่อให้เกิดการสะท้อนข้อมูลสำคัญจากปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน อาสาสมัครและผู้เกี่ยวข้องในการศึกษา ดังนั้น ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา

ชุมชนซึ่งชุมชนจำเป็นต้องแสวงหาความรู้และสร้างความสามารถในกระบวนการเชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติ เช่น การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ทางลบกับชุมชน การสะท้อนข้อมูลสำคัญโดยเฉพาะการสื่อสารทางวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างเจ้าของพื้นที่กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เยี่ยมชมด้วยการแนะนำที่ไม่ซับซ้อนและมีความชัดเจน

การประกอบวิสาหกิจชุมชนและ/หรือวิสาหกิจสังคม ท่ามกลางสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจของระบบโลก (Global Economy) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้การใช้นิยามซึ่งเป็นเช่นเดียวกับนิยามของคำว่าธุรกิจแต่มีความแตกต่างกันที่เป้าประสงค์การประกอบการของวิสาหกิจชุมชนและ/หรือวิสาหกิจสังคมที่เน้นองค์ประกอบสามด้านได้แก่ สังคม เศรษฐกิจและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม มอร์ริสัน ซี แรมเซย์ อี และบอนด์ ดี (Morrison, C., Ramsey, E., & Bond, D., 2017, pp. 95 - 112) ศึกษาเรื่อง “ บทบาทของผู้ประกอบการวิสาหกิจสังคมในความยืดหยุ่นของการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชนบทห่างไกล ” (The role of social entrepreneurs in developing community resilience in remote areas) ภายใต้ประเด็นคำถาม 3 ประเด็นได้แก่ ประเด็นแรก ผู้ประกอบการวิสาหกิจสังคมในชุมชนมีลักษณะใด ประเด็นที่สอง จะสามารถจัดการกับอุปสรรคปัญหาในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนได้อย่างไร ประเด็นที่สาม ชุมชนสร้างทุนทางสังคมได้อย่างไร ทั้งนี้ วิธีการศึกษาทำโดยการสำรวจพื้นที่ที่ต้องการศึกษาซึ่งได้แก่ หมู่เกาะไอซ์แลนด์มาใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและ/หรือวิสาหกิจสังคม ตระหนักถึงศักยภาพของตนและสามารถนำแนวคิดการจัดการความเสี่ยงของภาคธุรกิจมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนลงทุนโดยใช้เงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ กอปรกับทุนทางสังคมของชุมชนเป็นกุญแจสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนเพราะทำให้เกิดการทำความเข้าใจถึงการเชื่อมโยงกิจกรรมของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและ/หรือวิสาหกิจสังคมเข้ากับ ความยืดหยุ่นและการพัฒนาเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

งานศึกษาของ สโตน เอ็ม ทีและนัยเพน จี พี (Stone, M. T., & Nyaupane, G., P., 2015, pp. 673 - 693) เรื่อง “ การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สงวน การท่องเที่ยวและการดำเนินชีวิตของชุมชน: แนวทางการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ ” (Protected Areas, Tourism and Community Livelihoods Linkages: a Comprehensive Analysis Approach) มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจถึงการเชื่อมโยงพื้นที่สงวน การท่องเที่ยวและชุมชนชนบทเข้าด้วยกัน โดยการสำรวจจากชุมชนโชแบ่เอ็นคราฟทรัสต์ ในประเทศบอสวานา การศึกษาทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ข้อมูลด้านทรัพยากรสินชุมชน ที่สร้างขึ้นจากผังความคิดด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อมูลที่มีอยู่ของชุมชนทั้งที่เป็นข้อมูลที่มีการเผยแพร่และไม่ได้มีการเผยแพร่สู่สาธารณะ การศึกษาพบว่า การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สงวน การท่องเที่ยวและการดำเนินชีวิตของชุมชนเกิดจาก

ความสัมพันธ์ของการพึ่งพาทุนที่หลากหลายภายในชุมชน ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของทุนภายในชุมชนเกิดจากการที่รัฐบาลผ่อนคลายการควบคุมและเปลี่ยนแปลงไปใช้วิธีการกำกับดูแลในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดการด้านการท่องเที่ยวซึ่งรัฐบาลมีความตระหนักถึงศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติโดยชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทดูแลเขตพื้นที่สงวน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบอีกว่า การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สงวน การท่องเที่ยวและการดำเนินชีวิตของชุมชนมีผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งหมดในเขตสงวน ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากการศึกษาจึงให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว นอกจากนี้ งานศึกษาของสโตน เอ็มที่ ที และนัยเพน จี พี ซึ่งเผยแพร่ผ่านบทความชื่อ “ อิทธิพลของความต้อการจำเป็นของชุมชนและหน้าที่ในการปกป้องพื้นที่สงวนที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: วิธีคิดและการสร้างระบบความคิด ” (Ecotourism Influence on Community Needs and The Functions of Protected Areas: a System Thinking Approach, 2016, pp. 222 - 246) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดสมดุลระหว่าง สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ควรมีความชัดเจนถึงผลลัพธ์ในการพัฒนา โดยผลลัพธ์ด้านความสมบูรณ์ของระบบนิเวศต้องมาจากการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งใช้เครื่องมือการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่อนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเป็นกลไกการพัฒนา ทั้งนี้ ภาครัฐไม่ควรใช้นโยบายที่เป็นตัวแบบเดียวกันในการพัฒนาประเทศทั้งประเทศ

งานศึกษาในประเทศไทยของ ภูวดล บัวบางพลู (2560, หน้า 1-10) เรื่อง “ แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ” มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาถึง บริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของอุทยานแห่งชาติเขาคิชฌกูฏในจังหวัดจันทบุรี การศึกษาเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ อย่างเจาะจง เช่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เกษตรกร ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชนและนักท่องเที่ยว ข้อมูลที่เก็บได้นำไปวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่และตีความ ผลการศึกษายกย่องประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ บริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่เขาคิชฌกูฏจังหวัดจันทบุรี องค์ประกอบด้านสังคม องค์ประกอบด้านสภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และองค์ประกอบด้านปัจจัยภายนอกพื้นที่ การศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่วนอุทยานเขาคิชฌกูฏ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากภาครัฐทำให้เกิดการขยายตัวของกิจกรรมด้านการเกษตรและมาตรฐานคุณภาพของสินค้าแปรรูปที่ดี แม้ว่าจะมีความร่วมมือจากองค์กรเครือข่ายภายนอก เช่น องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชนในด้านความร่วมมือด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งกระทำภายใต้แนวทางการสนับสนุนของนโยบายการส่งเสริม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของภาครัฐ แต่ทว่า การดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะความเป็นส่วนตัวสูง เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมและเกิดมลภาวะต่อระบบนิเวศ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาพบว่า ยังมีลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่พร้อม ๆ กับการร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อดูแลด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อยู่บ้าง

งานศึกษาของ คณิงภรณ์ วงเวียน (2555, หน้า 86 - 103) เรื่อง “ การพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว และศึกษาเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สันทนาและอภิปรายกลุ่ม รวมถึงการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทั้งนี้ ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการดังกล่าว ได้นำมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหาและการจัดหมวดหมู่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เกาะเสม็ดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวซึ่งในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ยังมีปัญหาด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและมลภาวะ ปัญหาความขัดแย้งด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินที่สำคัญคือ ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการซึ่งขาดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ งบประมาณซึ่งมีไม่เพียงพอต่อการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาด้านความเสื่อมโทรมดังกล่าว ทั้งนี้ มีความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญด้านการยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวว่า การสร้างวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเหมาะสมสอดคล้องต่อยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม มีการเสนอแนะให้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมาใช้ปฏิบัติ โดยเฉพาะการให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการกำหนดแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อันแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว ยังขาดการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียข้างต้น

งานศึกษาของ กนกพัชร วงศ์อินทร์อยู่, สมพล สุขเจริญพงษ์ และ ศานติ ดิฐสถาพรเจริญ (2558, 171 - 184) เรื่อง “ การพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานทุนชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมปลาสวยงาม ” มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาถึงทุนชุมชน ทุนทางสังคมในอุตสาหกรรมปลาสวยงาม และศึกษาเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานทุนชุมชนแบบมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมปลาสวยงาม ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาในจังหวัดนครปฐม กาญจนบุรีและราชบุรี โดยมีวิธีการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการใช้แบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และตัวแทนจากกลุ่มผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเลี้ยงปลาสวยงาม รวมถึงตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและตัวแทนจากนักท่องเที่ยว ข้อมูลดังกล่าวได้นำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาและ

การวิเคราะห์เนื้อหา การศึกษาพบว่า ชุมชนที่ใช้ในการศึกษานี้มีศักยภาพในการจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสามารถนำอุตสาหกรรมปลาสดมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ดังนั้น การศึกษาจึงได้เสนอให้มีการสร้างตัวแบบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเสนอแนะให้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การประเมินความต้องการของชุมชนและการสร้างแนวทางการพัฒนาด้านการบริหารจัดการในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์และการพัฒนาผู้มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

งานศึกษาของ วรวิทย์ สัจจาภิรัตน์ และ กฤษ จรินทร์ (2555) ศึกษาเรื่อง “ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาชุมชนทุ่งเพล ตำบลฉนวน อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาศักยภาพของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์ประกอบทางการตลาด ตลอดจนการวางแผนทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลฉนวนอำเภอมะขามจังหวัดจันทบุรี โดยมีวิธีการศึกษาในเชิงปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาโดยกระบวนการจากทฤษฎีฐานราก ทั้งนี้ มีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มและการเล่าเรื่องจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เช่น บุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ประชาชนในท้องถิ่น บุคลากรจากภาคธุรกิจเอกชนและผู้ประกอบการ ตลอดจนนักท่องเที่ยว ข้อมูลที่ได้นำไปวิเคราะห์โดยโปรแกรมวิเคราะห์เชิงคุณภาพและวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ (Conjoint Analysis) และสมการถดถอยเชิงซ้อน (Multidimensional Scaling) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลายด้าน ได้แก่ ความสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ เส้นทางคมนาคม แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์และสวนผลไม้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบโฮมสเตย์ เป็นต้น ประชาชนในชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับแนวทางการพัฒนามากนัก มีเพียงกลุ่มผู้ประกอบการโฮมสเตย์เท่านั้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกิจกรรมการท่องเที่ยวบางกิจกรรม ในด้านองค์ประกอบด้านการตลาดพบว่า ชุมชนยังขาดองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการทางการตลาด สำหรับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การศึกษานี้ได้เสนอแนะ ให้มีการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น โฮมสเตย์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมและเห็นความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น และรวมถึงมีข้อเสนอแนะให้มีการปรับปรุงการบริหารด้านการตลาดโดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์

งานศึกษาของ มัชฌิมา อุดมศิลป์ (2556, หน้า 135 - 149) เรื่อง “ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนคลองโคกนาคจังหวัดสมุทรสงคราม ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาการปฏิบัติการของการท่องเที่ยวที่เป็นเลิศและเพื่อ

ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนคลองโดน จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งในรูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ วิธีการเก็บข้อมูลของการศึกษานี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบบังเอิญจากนักท่องเที่ยว ข้อมูลที่ได้นำไปวิเคราะห์ ด้วยการจัดหมวดหมู่ อัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลในเชิงคุณภาพนำไปวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา การศึกษาพบว่า แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนคลองโดนคือความประทับใจในความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นไปตามวิถีธรรมชาติยังเป็นแรงจูงใจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้ การศึกษายังพบอีกว่า แรงจูงใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้เป็นแรงจูงใจในอันดับต้น ๆ ของการปฏิบัติการของการท่องเที่ยวที่เป็นเลิศ หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งการมีส่วนร่วมทำให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนคลองโดนคือ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมตัดสินใจในการอนุรักษ์ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐโดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ การฝึกอบรมและการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างมลภาวะขององค์กรภายนอก

งานวิจัยของ วุฒิชชาติ สุนทรสมัยและปิยะพร ธรรมชาติ (2559, หน้า 167 - 181) เรื่อง “ รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ” ศึกษาเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาเครือข่ายของธุรกิจการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพและการสนับสนุนของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพในจังหวัดปราจีนบุรี การศึกษาใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยแบ่งกิจกรรมหลักเป็นการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วม การวางแผนเชิงปฏิบัติการของการมีส่วนร่วมของชุมชนและการนำไปปฏิบัติรวมถึงการประเมินผลการปฏิบัติตามแผน กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานี้ ได้แก่ กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กลุ่มผู้แทนของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีความรู้ภายในชุมชน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน ข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เจาะลึกและข้อมูลเอกสาร ได้นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยจุดอ่อน ห้ออัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่อง จากวิสาหกิจการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพเกิดจากการรวมกลุ่มกัน

เป็นเครือข่ายเพื่อทำวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพร่วมกัน จุดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถเชื่อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เช่น กิจกรรมการขี่จักรยานเพื่อการท่องเที่ยวชมธรรมชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ สวนเกษตร ตลอดจน การเชื่อมโยงถึงผลผลิตจากวิสาหกิจชุมชนและโรงพยาบาล นอกจากนี้ การศึกษายังได้เสนอตัวแบบในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชนเพื่อสุขภาพอย่างยั่งยืน โดยมีกรอบของความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพดังกล่าว

การศึกษาเรื่อง “ แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอลำลูกขัน จังหวัดสงขลา ” ของ ธเนศ ทวีบุรุษ (2557) ศึกษาถึง การจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้ได้คำตอบถึงการเชื่อมโยงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในพื้นที่ชุมชนและคำตอบที่ว่า ชุมชนสามารถจัดทำกำหนดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงพื้นที่ภายในชุมชนกับภายนอกชุมชนได้หรือไม่และชุมชนมีความสามารถในการจัดทำกำหนดการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรของชุมชนหรือไม่ การศึกษาเจาะจงเลือกพื้นที่การศึกษาเป็นตำบลชะแล้ อำเภอลำลูกขัน จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนมีระเบียบแบบแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน การศึกษาใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และเก็บข้อมูลจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีความรู้ของชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐในฝ่ายบริหาร ตัวแทนของชุมชน นอกจากนี้ ได้ใช้วิธีการสำรวจชุมชนและเก็บข้อมูลในเชิงเอกสาร ทั้งนี้ ข้อมูลต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์โดยการกำหนดประเด็นของข้อมูล จำแนกและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลรวมทั้งการนำข้อมูลมาทำการสรุปประเด็นที่ต้องการ การศึกษาพบว่า พื้นที่ของชุมชนชะแล้ มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรต่าง ๆ มากมายทั้งทางบกและทางทะเลและยังประกอบไปด้วยโบราณสถานที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และสิ่งที่น่าสนใจด้านวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน ชุมชนมีความเป็นประชาธิปไตยสูงจึงทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยระบบตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน ตัวแทนจากกลุ่มผู้สูงอายุ สภาวัฒนธรรม และชาวบ้านในชุมชน สิ่งดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดในการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลชะแล้ ชุมชนมีการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านแรกเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านที่สองเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ทั้งนี้ กิจกรรมทั้งสองด้านได้กำหนดขึ้นตามลักษณะความสอดคล้องต่อทรัพยากรและตามความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยกำหนดจุดหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยและความเหมาะสม ทั้งยังมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับพื้นที่ภายนอกที่สัมพันธ์กับพื้นที่ท่องเที่ยวได้อีกด้วย นอกจากนี้ งานศึกษาได้เสนอแนะให้มีการปรับปรุง

เพื่อการพัฒนาให้มีแหล่งท่องเที่ยวจากแหล่งที่มีลักษณะเสื่อมโทรมและพื้นที่ที่มีศักยภาพและสามารถปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ การศึกษายังเสนอแนะตัวแบบที่สามารถนำไปประยุกต์กับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับต่าง ๆ

การศึกษาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของ พิมพลักษณ์ พงศกรรังศิลป์ (2557, หน้า 650 - 665) เรื่อง “ การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวและองค์ประกอบที่สำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวในตำบลโคกไคร จังหวัดพังงา โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน นอกจากนี้ ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการดำเนินงานจากกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนอีกด้วย ข้อมูลที่เก็บรวบรวมด้วยวิธีการดังกล่าวนำไปวิเคราะห์ภายใต้กระบวนการทัศนวิสัยแบบตีความและแบบกรณีศึกษา การศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพและองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านทรัพยากร องค์ประกอบการบริหารจัดการ องค์ประกอบของประสบการณ์ด้านการให้บริการที่มีคุณภาพและองค์ประกอบของศักยภาพในการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะการวางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงของปริมาณนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงการบริการ ในการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวและการทำความเข้าใจต่อลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดลักษณะที่เน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศประการสำคัญ การมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนทำให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์และเกิดความร่วมมือจากสมาชิกที่ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

งานวิจัยของ ธเนศ ทวีบุรุษและ อุทิศสังขรัตน์ (2557, หน้า 75 – 87) ศึกษาเรื่อง “ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอสิงนคร จังหวัดสงขลา ” โดยมีจุดประสงค์ในการศึกษาตามประเด็นหัวเรื่องที่ได้ตั้งไว้ เนื่องจากเล็งเห็นว่าชุมชนตำบลท่าชะแล้ เป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลสมัชชาสุขภาพพอออร์ระดับพื้นที่จากสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (สช.) เมื่อปี 2555 และมีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาทรัพยากรของชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยการพัฒนาศักยภาพคนให้เกิดความสามารถด้านการมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดการสร้างเครือข่าย พร้อมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ โดยดำเนินการศึกษาด้วยการสำรวจและการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) มีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และจากเนื้อหาการบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง เช่น ผู้รู้ของชุมชน กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ทั้งนี้ มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ผลการศึกษา

พบว่า ชุมชนสามารถกำหนดจุดท่องเที่ยวตามธรรมชาติจากพื้นที่ที่ไม่เคยให้ความสนใจมาก่อนและคิดว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญ ความคิดดังกล่าวทำให้เกิดการจัดทำสารสนเทศของพื้นที่ต่าง ๆ มาพิจารณาและมีผลให้เกิดความเข้าใจและทราบถึงศักยภาพของพื้นที่รวมถึงทรัพยากรที่มีอยู่ว่า สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีความชัดเจนมากขึ้น โดยหลังจากการดำเนินการวิจัยก็ได้เกิดโครงการต่าง ๆ ขึ้นมากมายจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การพัฒนามาตรฐานโฮมสเตย์ การปลูกป่าชายเลน การพัฒนาและฟื้นฟูภูมิปัญญาชุมชนที่สูญหายไป การบริหารจัดการที่เกิดประสิทธิภาพและการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยมีข้อเสนอว่า ชุมชนไม่สามารถที่จะดำเนินการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้หากปราศจากการกำหนดและการชี้แนะจากภาครัฐ

จะเห็นว่า งานวิจัยของทั้ง ธเนศ ทวีบุรุษ (2557) ธเนศ ทวีบุรุษและ อุทิศสังขรัตน์ (2557, หน้า 75 – 87) และพิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์ (2557) เป็นการศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของพื้นที่ คนในพื้นที่ และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนให้มีความสามารถพัฒนาไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมจากชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถเชื่อมประสานกับพื้นที่ภายนอกและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

งานวิจัยนี้ ดำเนินการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิด 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก แนวความคิดวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งพิจารณาจากลักษณะและองค์ประกอบของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประการที่สอง แนวความคิดความต้องการจำเป็นของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดนครนายก

ประการที่สาม แนวความคิดของขั้นตอนในการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของชุมชน โดยประยุกต์แนวคิดสินสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้วยการกำหนดสมมติฐานในเชิงคุณภาพเพื่อนำไปค้นหาพฤติกรรมความต้องการจำเป็นแล้วจึงนำไปกำหนดข้อเสนอเชิงค่านิยม และจัดทำผลผลิตขั้นต่ำเพื่อทดสอบข้อเสนอและนำไปทดสอบพฤติกรรมความต้องการจำเป็นของชุมชนโดยจะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาร่วมกับแนวความคิดแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ เพื่อให้ได้คำตอบในประเด็นการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนเพื่อพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี

อยู่ภายในพื้นที่ประกอบการวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งพื้นที่ชุมชนที่ประกอบการเกษตร และประกอบวิสาหกิจชุมชนซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการซึ่งประกอบวิสาหกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

1) กรอบแนวคิดของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวคิดของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้จากการพิจารณาแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับ ลักษณะวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ข้อเสนอของ วูด เอ็ม อี (Wood, M. E., 2002) องค์การ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (The Nature Conservancy Organization, 2017) แอนดี้ ดีและอะลาน เอ็ม (Andy, D., & Alan, M., 2002) และคนอื่น ๆ ทำให้ได้นิยามลักษณะวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลายประการ ได้แก่ ประการแรก ลักษณะวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความเป็นธรรมชาติหรือมีวิถีธรรมชาติ ดังเช่นที่ สมชัย เบญจขย (2549) มีความเห็นพ้องว่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมียุทธศาสตร์ของการใช้ธรรมชาติเป็นฐาน ไม่นับจำนวนนักท่องเที่ยว เน้นการเรียนรู้วิถีชุมชน (ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาชุมชน) และการได้เรียนรู้องค์ประกอบของธรรมชาติที่สามารถสัมผัสรับรู้ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ (สมยศ โอ่งเคลือบ, 2557) และเกิดจิตสำนึกในการคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและเข้าใจในระบบนิเวศ ขณะเดียวกัน ลักษณะของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามแนวคิดของ วรพงษ์ ผูกภู (2557) ให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบด้านชุมชน โดยเห็นว่า ชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ตอบแทนทั้งในด้านรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนั้นวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามทัศนะนี้จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาชุมชน เนื่องจากทำให้ชุมชนเกิดประสบการณ์และสามารถเรียนรู้การบริหารจัดการได้ โดยเฉพาะการบริหารจัดการความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลาย นอกจากนี้ วิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีลักษณะตามการให้นิยามอย่างแคบซึ่งมานิสา ผิวจันทร์ (2555) เสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นเกี่ยวข้องกับการกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเที่ยวชมธรรมชาติ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการเรียนรู้ในวิถีเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรเชิงนิเวศ เช่น นาข้าวปุยอินทรี พืชผักสวนครัว สวนป่า สวนผสม และการเกษตรอินทรีย์ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปศุสัตว์และอาหาร เช่น บ่อปลา ไก่และไข่ไก่ สุกร โค กระบือ เป็นต้น

นอกจากลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีธรรมชาติและเรียนรู้ธรรมชาติแล้ว ลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ การเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและลักษณะของการบริหารจัดการที่ดี ทั้งนี้ ลักษณะของการบริหารจัดการจะทำให้เกิดแรงผลักดันต่อการพัฒนาคุณภาพคนในชุมชนและท้องถิ่นให้มีความสามารถพัฒนาตนเองด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ รวมทั้งจะทำให้เกิดความสามารถในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาคุณภาพผลผลิตและรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจที่สัมพันธ์กับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย แนวคิดเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับผลการศึกษาที่ได้งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งมีทั้งประเด็นคล้ายคลึงและประเด็นที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อมซึ่งสามารถนำมาอนุมานเพื่อใช้สร้างรายละเอียดภายใต้กรอบแนวความคิดเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาในหลายประการ งานศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ วินายัค อาร์ เอ็น และ ซานจีแวนไอย์ซีบี ซี (Vinayak, R. N., & Sanjeevaiah, B. C., 2012, pp. 29 - 44) เฟ่ง เฮีช ชาง เจ ลู แอล เทง จี ยานปี เชียวเอ็กซ์และ ฮานวาย (Peng, H., Zhang, J., Lu, L., Tang, G., Yan, B., Xiao, X., & Han, Y., 2016, pp. 201 - 211) มิตรรา เอและ ข่าน เอ (Mitra, A., & Khan A., 2017, pp. 6923 - 6932) เฮาสแมน เอ สโลทาว อาร์ ฟราเซอร์ ไอและดิมินิน อี (Hausmann, A., Slotow, R., Fraser, I., & Di Minin, E., 2016, pp. 91 - 100) รันดัล อี เจและฮอย อาร์ (Randle, E. J., & Hoyer, R., 2016) พรินซ์ เอส และไอออนนิเดส ดี (Prince, S. & Ioannides, D., 2017, pp. 348 - 356) มอร์ริสัน ซี แรมเซอ อีและบอนด์ ดี (Morrison, C., Ramsey, E., & Bond, D., 2017, pp. 95 - 112) โดยรวมถึงแนวความคิดซึ่งนำเสนอผ่านงานวิจัยของ สโตน มอเรน ที และ นัยเพน จี พี (Stone, M. T., & Nyaupane, G., P., 2015, pp. 673 - 693) เรื่อง “ การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สงวน การท่องเที่ยวและการดำเนินชีวิตของชุมชน: แนวทางการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ ” และงานวิจัยที่สโตน มอเรน ทีและนัยเพน จี พี นำไปเรียบเรียงใหม่เรื่อง “ อิทธิพลของความต้อการจำเป็นของชุมชนและหน้าที่ในการปกป้องพื้นที่สงวนที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: วิธีคิดและการสร้างระบบความคิด ” (Ecotourism Influence on Community Needs and The Functions of Protected Areas: a System Thinking Approach, 2016, pp. 222 - 246) โดยงานทั้งสองเรื่อง รวมทั้งงานที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีประเด็นโดยรวมคือ การเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจนมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในระดับประเทศทำให้ภาครัฐมองเห็นความสำคัญต่อการส่งเสริมวิสาหกิจดังกล่าว นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนภายใต้ค่านิยมด้านคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นสิ่งสำคัญต่อชุมชนและผู้ประกอบการวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประเด็นที่กล่าวถึงและมีความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดการกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ อันถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวความคิดที่นำเสนอถึงการประสานประโยชน์และการนำแนวความคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน ตลอดจนการใช้ธรรมชาติมาเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่า ผลประโยชน์ของชุมชนซึ่งทำให้เป้าหมายและ

ผลลัพธ์ของเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จในเชิงประสิทธิภาพ ภายใต้การประสานการดำเนินงานอย่างสอดคล้องเหมาะสม นอกจากนั้น ปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกประการหนึ่งคือ ระเบียบและข้อกฎหมายที่มีผลต่อการใช้และการควบคุมทรัพยากรที่จำเป็น ระเบียบและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการส่งเสริมวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงพาณิชย์และรวมทั้งการบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับข้อเสนอจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของประเทศไทยได้แสดงให้เห็นถึงระดับค่านิยม การสะท้อนถึงการเชื่อมโยงสู่ผลผลิตจากวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความสามารถในการดำเนินการเชื่อมโยงพื้นที่ ผลผลิตกิจกรรมภายในเข้ากับสิ่งดังกล่าวภายนอกพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้เห็นถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนพอสมควร ดังเช่น งานวิจัยของ ภูวดล บัวบางพลู (2560, หน้า 1-10) นำเสนอถึงแนวทางในการเชื่อมโยงการเกษตรและผลผลิตทางการเกษตรเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แม้ว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนจะมีความเป็นส่วนตัวสูง ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับผลการศึกษาของคณิงภรณ์ วงเวียน (2555, หน้า 86 - 103) ที่ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนที่ขาดการมีส่วนร่วมทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรภายในชุมชน อย่างไรก็ตาม กนกพัชร วงศ์อินทร์อยู่, สมพล สุขเจริญพงษ์และศานติ ดิฐสถาพรเจริญ (2558, หน้า 171 - 184) ได้สะท้อนให้เห็นถึงอุตสาหกรรมปลาวยงามที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและอาจเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนามูลค่าของวิสาหกิจทั้งสองได้ โดยวรวลัญช์ สัจจาภิรัตน์ และ กฤษ จรินทร์ (2555) เล็งเห็นถึงศักยภาพด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ชุมชนโดยเฉพาะจุดแข็งของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบโฮมสเตย์ แต่ก็ยังมีจุดอ่อนด้านการตลาดซึ่งมีขมิมา อุดมศิลป์ (2556, หน้า 135 - 149) เห็นว่าสิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยว ในขณะที่วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และ ปิยะพร ธรรมชาติ (2559, หน้า 167 - 181) รวมถึงธเนศ ทวีบุรุษ (2557) เห็นถึงศักยภาพของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สามารถไปด้วยกันได้ดีกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนั้น ธเนศ ทวีบุรุษและ อุทิศสังขรัตน์ (2557, หน้า 75 - 87) รวมทั้งพิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์ (2557, หน้า 650 - 665) พบว่า ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมีศักยภาพต่อวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนและชุมชนสามารถนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจต่อชุมชนได้

ดังนั้น การศึกษาตามกรอบแนวคิดข้างต้น จึงมุ่งประเด็นไปสู่ลักษณะและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งประกอบไปด้วยการเชื่อมโยงกิจกรรมด้านต่าง ๆ เช่น กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมในอาชีพของชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ การเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น และการเชื่อมโยงกับวิสาหกิจชุมชน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชน วิถีชุมชน ความรู้

และภูมิปัญญาชุมชน การบริหารความขัดแย้งและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชนภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชน เป็นต้น

2) กรอบแนวคิดความต้องการจำเป็นและกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษานี้คือ การพิจารณาแนวความคิดภายใต้กรอบของความต้องการจำเป็นซึ่งเดวิดสัน อี เจ (Davidson, E. J., 2005) ให้ความหมายว่า คือปัญหาจากปรากฏการณ์ที่ชุมชนคิดว่าไม่ควรจะเป็น ขณะที่องค์กรคอมมูนิตี้อีโบล็อกซ์ (Community Tools Box, Website, 2016) ได้ขยายความว่า ปัญหาเป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาและพร้อมที่จะแก้ไข เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยมีความยืดเยื้อยาวนาน มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งอาจรุนแรงหรือไม่รุนแรงก็ได้ เช่น ปัญหาด้านสิทธิตามกฎหมายหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอันดีงาม ดังนั้น ความต้องการจำเป็นจึงเสมือนช่องว่างระหว่างสถานการณ์ที่ควรจะเป็นและไม่ควรจะเป็น ดังที่หน่วยงานด้านสาธารณสุขของมหาวิทยาลัยแคนซัสในอเมริกาซึ่งทำงานภายใต้ศูนย์บริการกองทุนทรัพยากรแห่งชาติ (Compassion Capital Fund National Resource Center, 2010, p. 4) ได้นำเสนอไว้ และครูเกอร์ (Krueger, n.d.) ได้นำช่องว่างของปัญหาและความต้องการมาพิจารณาภายใต้แนวคิดความต้องการขั้นพื้นฐานแบบดั้งเดิม 5 ขั้นตอนซึ่งสะท้อนถึงความต้องการจากความรู้สึก ความต้องการโดยเปรียบเทียบและความต้องการในเชิงบรรทัดฐาน ทำให้มีความชัดเจนต่อปรากฏการณ์ที่เป็นจริงด้านความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความต้องการในการสนับสนุนทางการเงินเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจหรือความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ความต้องการความช่วยเหลือจากการประสพภัยพิบัติ ความต้องการเรียนรู้และเพื่อการบรรลุกิจกรรมตามเป้าหมายของชุมชน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาแนวคิดข้างต้นกับข้อสรุปของแนวคิดความต้องการจำเป็นและปัญหาภายใต้บริบทของไทยจากข้อมูลการศึกษาและการสำรวจศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่นและความต้องการจำเป็นตลอดจนปัญหาของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดนนทบุรี (ม.ป.ป.หน้า 15 - 16) และข้อมูลที่ได้จากบำเพ็ญ เขียวหวาน (ม.ป.ป., หน้า 3-37 - 3-43) พบว่ามีทั้งประเด็นทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม

นอกจากแนวความคิดความต้องการจำเป็นและความต้องการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งได้นำมาพิจารณาเพื่อประยุกต์เป็นกรอบในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยแนวคิดที่จำเป็นต่อการใช้เป็นแนวทางในการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งคือ แนวความคิดของกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นรวมถึงปัญหาของชุมชนซึ่งข้อเสนอของแนวความคิดค่อนข้างที่จะมีวิธีการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอของ

องค์กรซึ่งทำหน้าที่ด้านสาธารณสุขของมหาวิทยาลัยแคนซัสภายใต้ศูนย์บริการกองทุนทรัพยากรแห่งชาติ (Compassion Capital Fund National Resource Center, 2010, pp. 4 – 10) ข้อเสนอของเทเลอร์ ที (Taylor, T. n.d.) ข้อเสนอของสำนักงานกระทรวงยุติธรรมการป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในประเทศสหรัฐอเมริกา (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1998) และข้อเสนอของชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนจากมหาวิทยาลัยไอโอวา (Iowa State University Extension and Outreach, 2016) ซึ่งต่างได้นำเสนอกระบวนการและเทคนิคในการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น รวมทั้งขั้นตอนต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงลักษณะของความต้องการจำเป็นร่วมกันหลายประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมจากชุมชนทั้งด้านความคิด สิทธิในการจัดการและการถือครองทรัพยากรของชุมชนและการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโดยนำข้อมูลจากชุมชนมาใช้ในการวิเคราะห์และการประเมินเพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาระดับชุมชนและท้องถิ่น ขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การทำความเข้าใจขอบเขต เป้าหมายและความต้องการของชุมชน ลักษณะและการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของสมาชิกในชุมชน การทำความรู้จักผู้นำชุมชน ดังเช่น วันทนา อมตาริยกุล, จ่านงค์ อมตาริยกุล, และปัญญา วินทะไชย (2558, หน้า 31 - 41) นิภาพร รัตนปริยานุช (2556) ณรงค์ ลำดำดี (2554, หน้า 1 - 55) ชนาวีร์ สารานพคุณและพินิจ ดวงจินดา (ม.ป.ป.) อัญชลี เชี่ยวโสธร ดุวอล (2557, หน้า 55 - 58) ต่างนำเสนอผลการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม การสร้างทักษะการเรียนรู้และความรู้ในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การรับบริการสาธารณะจากภาครัฐ ความต้องการให้ชุมชนของตนเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน สังคม เศรษฐกิจ ทั้งนี้ เป็นผลจากการรับรู้และทัศนคติทางสังคม การรับรู้ในสิ่งที่ตอบสนองทางกายภาพอันเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ตามแนวคิดที่ได้จากการศึกษาของ เฮกเตอร์ เค ดับบลิวและคณะ (Hexter. K.W., Date, K., Post, C., Schnoke, M., & Cyran, E., 2016, pp. 5 – 63) มาเซเนีย เอ็ม เจ และ โบอยส์ เจ เจ (Masenya, M. J., & Booyse, J. J., 2016, pp. 1 – 9) พิชโฮลเดอร์ เค แอล คาลาฮาน ซี และยั้ง พี (Pieh-Holder KL., Callahan C., & Young, P., 2012, pp. 1 – 11)

ดังนั้น กรอบแนวคิดของกระบวนการประเมินและการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นจึงมุ่งประเด็นการศึกษาสิ่งที่ชุมชนคาดหวังและมีความต้องการ เพื่อนำไปสร้างผลผลิตซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การได้มาซึ่งข้อมูลจากขั้นตอนข้างต้น ต้องใช้เทคนิคที่หลากหลาย ได้แก่ เทคนิคจากข้อมูลเชิงลึก เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงทัศนคติ เทคนิคการเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน เทคนิคการสนทนาและการสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลความต้องการจำเป็นของชุมชนที่ทำให้เกิดการพัฒนาความสามารถต่อการเพิ่มมูลค่าของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3) กรอบแนวคิดของขั้นตอนในการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของชุมชนตามแนวคิด ลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม

ปัจจุบันมีการพัฒนาเทคนิคที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบของเครื่องมือเพื่อการศึกษา โดยเฉพาะการนำมาสร้างกรอบของกระบวนการศึกษาเพื่อประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชน ซึ่งสามารถแจกแจงรายละเอียดเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งนี้ องค์การพลัสอะคิวเม้นต์ (Plusacumen Organization, 2015) ได้นำแนวความคิดลีนสตาร์ทอัพของสตีฟแบงค์ (Steve B., 2013) มาประยุกต์เพื่อการศึกษาและเพื่อประเมินความต้องการที่แท้จริงของชุมชนโดยเฉพาะการประกอบวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprises) แนวความคิดนี้เรียกว่า “ ลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงสังคม (Lean Startup for Social Impact or for Social Change) ” มักเรียกว่า “ ลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม (Lean Startup for Social Impact) ”

เหตุผลที่มีการนำวิธีการนี้มาใช้เนื่องจาก กระบวนการลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม ทุกขั้นตอนสามารถวัดได้ เพราะถือว่าขั้นตอนในการประเมินและการวิเคราะห์เป็นมาตรวัดในตัวเอง ทั้งยังเป็นกระบวนการทดลองในเชิงคุณภาพที่ไม่มีความสลับซับซ้อน ดังเช่นการศึกษาจากแนวความคิดแบบดั้งเดิม เรียกขั้นตอนต่าง ๆ ของลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมว่า (ดังแผนภาพที่ 2.1) วงจรลีนเพื่อผลกระทบทางสังคม ประกอบด้วย การกำหนดสมมติฐาน การดำเนินการเพื่อค้นหาข้อมูลพฤติกรรมความต้องการ การกำหนดค่านิยม การพัฒนาเครื่องมือทดสอบความต้องการขั้นต่ำ การดำเนินการทดสอบพฤติกรรมดังกล่าวและการเข้าสู่ลีนหรือการสร้างชุดของแนวความคิดที่ได้จัดกระทำมาจากขั้นตอนต่าง ๆ โดยการเรียนรู้จะประยุกต์แนวความคิดลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคมเข้ากับเครื่องมืออื่น ๆ รวมทั้งเครื่องมือจากแนวความคิดที่นำเสนอโดยกรมพัฒนาชุมชน (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554, หน้า 7 – 28) ลงไปในขั้นตอนแต่ละขั้นตอนของลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม โดยมีการนำรายละเอียดของข้อค้นพบจากการทบทวนงานวิจัยในประเด็นความต้องการจำเป็นของชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาอนุมานแล้วใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูลความต้องการจำเป็นของชุมชน ประเด็นรายละเอียดของผลการศึกษาของบุคคลต่าง ๆ ข้างต้น

2.4 สมมติฐานตามกรอบแนวคิดและขั้นตอนลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทางสังคม

ภายใต้กรอบแนวคิดข้างต้น 3 ประการ ได้แก่ กรอบแนวความคิดวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรอบแนวคิดความต้องการจำเป็นและแนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรอบแนวคิดของกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นตามแนวทางของลีนสตาร์ทอัพเพื่อผลกระทบทาง

สังคม (Lean for Social Impact) ทั้งนี้ จากการศึกษาและสำรวจเบื้องต้นในพื้นที่ชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาในด้านกิจกรรมและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการประกอบการและวิสาหกิจที่เชื่อมโยงกับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว ทำให้สามารถกำหนดสมมติฐานตามแนวทางของลีนเพื่อนำไปค้นหาพฤติกรรมของชุมชนและดำเนินการขั้นต่าง ๆ ต่อไปดังนี้

สมมติฐานที่ 1 ในประเด็นความคาดหวังของสมาชิกในชุมชน

1.1) หากพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) สิ่งที่ชุมชนคิดว่าควรจะเป็นและพร้อมที่จะแก้ไข
- 2) สิ่งที่ชุมชนคิดว่ามีผลกระทบต่อชีวิตและวิถีชีวิตของชุมชน
- 3) ความต้องการความเป็นผู้นำในผลผลิตวิสาหกิจเชิงนิเวศ
- 4) ความต้องการเครือข่ายและความร่วมมือ
- 5) ความต้องการพัฒนารูปแบบและคุณภาพของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจอื่น ๆ ที่เชื่อมโยง
- 6) ความต้องการในการปรับปรุงและพัฒนาทรัพยากรเพื่อผลิตผลผลิตต่าง ๆ ในชุมชน
- 7) ความต้องการศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกันได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม

1.2 ดังนั้น ความต้องการจำเป็นของสมาชิกในชุมชน คือ

- 1) ระดับค่านิยมในความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกิจกรรมเชิงนิเวศซึ่งพิจารณาจากความต้องการขั้นต่ำ (อย่างน้อยที่ควรจะเป็น)
- 2) การตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความสามารถของคนในชุมชน รวมทั้งการตอบสนองด้านกลไกการสนับสนุน การเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพวิสาหกิจ รูปแบบผลผลิต คุณภาพผลผลิตและการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน รวมทั้งองค์กรภาคีต่าง ๆ
- 3) ความเข้าใจในการสร้างคุณค่าของผลผลิตที่เชื่อมโยงระหว่างวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ กับวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเพิ่มคุณค่าแก่ผู้บริโภคและสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตจากวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องต่อวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) การพัฒนาความรู้ด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมทางการตลาด ได้แก่
 - 4.1) วิธีการสร้างมาตรฐานผลผลิต
 - 4.2) ความร่วมมือของชุมชน
 - 4.3) การให้ความสำคัญต่อแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวและผู้บริโภค

สมมติฐานที่ 2 ประเด็นการจัดการกิจกรรมของวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

2.1) หากชุมชนมีระบบคิดในการจัดการกิจกรรมวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เติบโตอย่างยั่งยืนโดย

- 1) พัฒนาแนวทางการเชื่อมโยงกิจกรรมที่สอดคล้องกันระหว่างผลผลิตและบริการของวิสาหกิจชุมชนและกิจกรรมวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2) การจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาคส่วนต่าง ๆ
- 3) การกระจายผลประโยชน์กลับสู่สมาชิกภายในชุมชน
- 4) การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนโดยนำข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวมาวางแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2) ดังนั้น การจัดการวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนจึงมีความต้องการที่จะให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ได้แก่

- 1) การเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมชุมชนและวิสาหกิจชุมชนได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม
- 2) เชื่อมโยงในเชิงพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวและเชื่อมโยงในเชิงกิจกรรมทั้งด้านการอนุรักษ์ ด้านระบบนิเวศ สุขภาพ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
- 3) สร้างความร่วมมือระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและองค์กรภาคีในภาคส่วนต่าง ๆ
- 4) สร้างความสามารถในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาวิสาหกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ